

SKOLŲ SITUACIJOS LIETUVOJE APŽVALGA

Turinys

Santrumpos	3
Apibrėžimai.....	4
Santrauka.....	5
Įvadas.....	6
1. Informacijos apie skolas prieinamumas	7
2. Bendra skolų situacija Lietuvoje	10
Kokiose skolose žmonės yra?	16
Įsiskolinimai už šiluminę energiją	16
Įsiskolinimai Užimtumo tarnybai	17
Įsiskolinimai Sodrai	17
Įsiskolinimai Valstybinei mokesčių inspekcijai.....	19
„CreditInfo“ duomenys.....	19
Kodėl žmonės skolinasi?	20
Lietuvos statistikos departamento duomenys	20
Lietuvos banko duomenys.....	22
Bendras finansinis elgesys	26
Skolininko portretas	29
Finansinių įsipareigojimų nevykdymo ekosistema	30
Skolų priežastys	32
Skolų pasekmės	34
Nedarbas.....	34
Suprastėjusi psichikos sveikata.....	35
Skurdas	35
Benamystė	36
Makroekonominiai padariniai	36
3. Suinteresuotos grupės.....	37
Valstybinės institucijos	37
NVO.....	39
Skolų išieškotojai	40
Vartojimo kredito rinkos dalyviai	40
4. Parama įsiskolinusiems ir gerosios praktikos Lietuvoje.....	41
Teisinė pagalba	42
NVO pagalba	42
Savivaldybių teikiama pagalba	44

Užimtumo tarnybos teikiama pagalba	44
Parama socialinio būsto gavėjams.....	45
Bendradarbiavimo svarba.....	45
Lietuvos banko Finansinio raštingumo centras	46
5. Pirminės įžvalgos ir tolimesni planai.....	47
Įžvalgos	47
Tolimesni žingsniai.....	48

Santrumpos

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

RC – Registrų centras

UŽT – Užimtumo tarnyba

NSMOT – Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

VA – Vartotojų aljansas

AVNT – Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba

LB – Lietuvos bankas

SPIS – Socialinės paramos šeimai informacinė sistema

MMA – minimali mėnesinė alga

MVPD – minimalių vartojimo poreikių dydis

BVP – bendras vidaus produktas

LAR – Lietuvos antstolių rūmai

FRC – Finansinio raštingumo centras

LSDA – Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija

ŠVIS – Švietimo valdymo informacinė sistema

SPIS – Socialinės paramos šeimai informacinė sistema

PLAIS – Piniginių lėšų apribojimų informacinė sistema

AIS – antstolių informacinė sistema

NŽIS - tai reliacinis duomenų modelis skirtas analizuoti duomenis įvairiais pjūviais naudojant NŽIS sistemos duomenų bazės valdymo sistemą

Apibrėžimai

Finansinis įsipareigojimas – sutartyje nustatytais sąlygomis privalomai reikiama grąžinti pinigų suma. Paprasčiau tariant, tai yra skolos, paskolos ir kiti gauti kreditai, kuriuos gavęs fizinis ar juridinis asmuo (įmonė) tampa skolininku arba kredito gavėju, o jį suteikęs subjektas – kreditoriumi. Finansiniai įsipareigojimai apima paskolas, delspinigius, išlaikymą, lizingo sutarčių mokėjimus ir kt.

Prievolė – tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą.

Netesybos – tai įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai).

Namų ūkis – atskirai gyvenantis vienas asmuo arba grupė viename būste gyvenančių asmenų, kurie dalijasi išlaidas ir bendrai apsirūpina gyventi būtinomis priemonėmis.

Skurdo rizikos lygis – asmenų, kurių ekvivalentinės piniginės disponuojamosios pajamos mažesnės už skurdo rizikos ribą, dalis.

Skurdo rizikos riba – sąlyginis pajamų dydis, už kurį mažesnes disponuojamąsias pajamas gaunantys namų ūkiai priskiriami prie skurstančiųjų. Skurdo rizikos rodikliai apskaičiuoti naudojant skurdo rizikos ribą, lygią 60 proc. ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos.

Pertekliniai įsiskolinimai (angl. over-indebtedness) – skolos, kurios negali būti išmokėtos arba jas mokant žmonės patiria didelius sunkumus.

Santrauka

Per paskutinius kelis dešimtmečius, namų ūkių skola pasaulyje pasiekė nematytas aukštumas. Pertekliniai žmonių įsiskolinimai taip pat tampa vis didesne problema, taip pat ir Lietuvoje. 2020 metų duomenimis, 14% darbingo amžiaus žmonių Lietuvoje turi įsiskolinimų, kurių negali išsimokėti ir jiems pradedami oficialūs skolų išieškojimo procesai. Apie 60% šių fizinių asmenų turi daugiau nei vieną pradėtą bylą.

2021m. net 36% Lietuvos gyventojų teigė, kad neturi santaupų nenumatytoms išlaidoms, jei jos siektų 380 Eur. O tarp asmenų, gyvenančių žemiau skurdo ribos – net 68%. Taip pat asmenys, gyvenantys žemiau skurdo ribos, teigė, kad dėl pinigų stokos negali laiku sumokėti būsto nuomos, komunalinių mokesčių, kredito įmokų, būsto ar kitų paskolų. Santaupų neturėjimas ir nepasiruošimas nenumatytiems gyvenimo atvejams, yra vienas iš didesnių rizikos faktorių, lemiančių perteklinius įsiskolinimus. Tokie įsiskolinimai taip pat glaudžiai siejasi su skurdu – yra tiek jo priežastis, tiek pasekmė. Pertekliniai įsiskolinimai turi poveikį tiek žmonių fizinei, tiek psichologinei sveikatai ir ženkliai padidina savižudybės riziką. Tarp dažnų įsiskolinimų priežasčių yra nurodomi finansinio raštingumo ir socialinių įgūdžių stoka.

Lietuvoje, lyginant su kaimyninėmis šalimis, vis dar vienos didžiausių išskaitų skoloms padengti – nuo atlyginimo dalies, kuri yra žemiau MMA galimos išskaitos iki 30%, o virš MMA – iki 50%. Tokie procentai neskatina žmonių motyvacijos dirbti, o dirbančių - maksimizuoti pajamas – jie renkasi išeiti iš darbo arba dirbti šešėlyje. Tačiau pertekliniai įsiskolinimai paveikia ir žmonių galimybes „sudurti galą su galu“ mėginant skolas išsimokėti. 2022 m. Lietuvos banko atliktos apklausoje, 6 iš 10 namų ūkių nurodė, kad turimi finansiniai įsipareigojimai yra našta ir viena iš didžiausių priežasčių įsipareigojimų nevykdymui yra kasdieninių išlaidų padidėjimas.

Norint sudaryti pilną vaizdą apie pagrindines grupes, kurias pertekliniai įsiskolinimai labiausiai paveikia, reikalingi duomenys, kurie apjungtų įsiskolinimų informaciją kartu su sociodemografiniais duomenimis. Tačiau šiuo metu duomenys yra pasiskirstę tarp skirtingų institucijų ir jų informacinių sistemų ir juos apjungti yra sudėtinga. Viena iš alternatyvų, kuri įgalintų ir ilgalaikį duomenų sekimą, yra duomenų ir informacinių sistemų atvėrimas per Statistikos departamentą. Tokiu būdu būtų galima apjungti duomenis iš skirtingų institucijų ir priimti duomenimis grįstus valstybinio lygmens sprendimus.

Lietuvoje įsiskolinę asmenys gali gauti įvairių paramą – nemokamą pirminę teisinę pagalbą tiek savivaldybėse, tiek per NVO. Įvairios NVO taip pat užsiima konsultacijomis, palydėjimu, bei rečiau psichologine pagalba. Nuo 2022m. liepos mėnesio, Užimtumo tarnyboje asmuo, nurodęs, jog įsiskolinimai jam yra pagrindinė priežastis, dėl ko negali įsidarbinti, galės gauti besirengiančio darbui asmens statusą. Tai leis UžT teikti pagalbą žmogui su šia problema susitvarkyti. Tačiau, prieinama parama Lietuvoje nėra centralizuota – nėra vienijančios institucijos, kuri reguliuotų, apjungtų bei teiktų kompleksines pagalbos priemones.

Įvadas

Pertekliniai įsiskolinimai veda prie socialinės atskirties, psichologinių ir sveikatos problemų, nedarbo. Šios problemos tuomet tampa ne tik asmenine žmogaus našta, bet taip pat turi neigiamos įtakos šalies ekonominiam augimui ir socialinės paramos sistemai.¹ Kaip rašoma Nacionalinio skurdo mažinimo tinklo organizacijų pasiūlymuose dėl įsiskolinimų naštos mažinimo „Žmonės, turintys įsiskolinimų, dažniausiai įkrenta į paramos sistemą, griebiasi nelegalaus darbo ar gyvena išlaikomi artimųjų. Neišgalintys susimokėti būtinųjų išlaidų, toliau klimpsta į skolas – žmonės įsiskolina už būsto išlaikymą, ima greituosius kreditus, norėdami patenkinti būtinuosius poreikius arba padengti esamus įsiskolinimus. Patekusios pas antstolius, įsiskolinimų sumos stipriai išauga ir žmonės praranda viltį ir motyvaciją jas grąžinti.“²

2017 metų Europos komisijos svarstymuose, skirtuose aptarti Europos socialinę sferą,³ teigiama, jog aukšti namų ūkių skolos rodikliai siejasi su tuo, jog daugelis žmonių, taip pat ir šeimų, susiduria su netikėtomis situacijomis ir turi sunkumų mėgindami „sudurti galą su galu“. Europos sąjunga siekia pagerinti socialinę apsaugą šalyse narėse, kaip minima Europos socialinių teisių ramsčio principuose.⁴ Socialinė apsauga gali užkirsti kelią pertekliniams įsiskolinimams, jie savo ruožtu gali šią apsaugą varžyti. Turint omenyje tokių įsiskolinimų neigiamas pasekmes, ypatingai sveikatai ir darbui, šios problemos sprendimas taip pat patenka tarp Jungtinių tautų organizacijos darnaus vystymo tikslų (toliau – DVT). DVT tiksluose nurodoma, jog jais siekiama užtikrinti sveiką gyvenimą ir gerovę visiems ir skatinti darnų ir įtraukų ekonominį augimą, kur kiekvienas žmogus gali produktyviai ir oriai dirbti.⁵

Norint įvertinti galimus perteklinių bei pradelstų įsiskolinimų problemos sprendimo būdus, būtina suprasti Lietuvos situaciją. Šioje apžvalgoje aptarsime informacijos apie skolas ir skolininkus prieinamumo problematiką, kaip atrodo pradelstų įsiskolinimų ekosistema, kokios grupės labiausiai suinteresuotos problemą spręsti arba prisideda prie įsiskolinimų. Taip pat aptarsime, kokiose skolose žmonės yra. Ši informacija dar renkama, tad projekto eigoje planuojame toliau apžvelgti ir publikuoti šiuos duomenis. Taip pat apžvelgsime ir tai, kokia parama šiuo metu žmonės, turintiems pradelstų įsiskolinimų ar sunkumų laiku apmokėti skolas, teikiama.

---

¹ <https://www.finance-watch.org/wp-content/uploads/2022/03/CDD-consumer-credit-directive-rootcause-overindebtedness.pdf> [žiūrėta 2022 11 09]

² <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/NSMOT-ra%C5%A1tai-ir-si%C5%ABlymai/2022-metai/NSMOT-si%C5%ABlymai-d%C4%97l-%C4%AFsiskolinim%C5%B3-2022-02-22.pdf> [žiūrėta 2022 11 09]

³ https://commission.europa.eu/publications/reflection-paper-social-dimension-europe_en [žiūrėta 2022 12 12]

⁴ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_lt [žiūrėta 2022 12 12]

⁵ <https://sdgs.un.org/goals> [žiūrėta 2022 12 12]

1. Informacijos apie skolas prieinamumas

Statistikos departamento generalinė direktorė Jūratė Petrauskienė teigia, jog atviri duomenys kuria pridėtinę vertę valstybei ir verslui. Negaudamos kokybiškų ir beveik realaus laiko duomenų, tiek valstybinės institucijos, tiek verslo atstovai priversti priimti duomenimis nepagrįstus sprendimus.⁶

Vienas iš šio „Kurk Lietuvai“ projekto tikslų yra skolininko portreto sudarymas. Norint tai pasiekti reikia sociodemografinių duomenų apie įsiskolinusius asmenis, jų turimas skolas ir tai, kaip šie aspektai apsiungia (žr. 2.22 pav.). Žinoma, tai yra jautrus duomenys ir neturėtų būti prieinami bet kam. Tačiau vykdant projektą Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje (toliau – SADM), ji, kaip socialinės politikos formuotoja, turi turėti prieigą prie reikiamų duomenų kokybiškam situacijos vertinimui.

Deja, duomenys tokiam skolininko portretui sudaryti yra pasiskirstę tarp skirtingų institucijų ir ne visos jos kaupia informaciją pakankamai plačiu profiliu (tokiu atskiru formatu ji bus aptariama ir tolesniuose šios apžvalgos skyriuose). Viena svarbi duomenų bazė yra Antstolių informacinė sistema (toliau - AIS), kurioje kaupiama informacija apie vykdomus išieškojimus. Tačiau sistemoje nėra sociodemografinių rodiklių, taip pat neįmanoma identifikuoti skolos kilmės – ar tai įsiskolinimas telekomunikacijų bendrovėms, už komunalinius mokesčius ar kita. Norint apjungti šiuos duomenis reikia ieškoti būdų, kaip tai padaryti per skirtingas informacines sistemas, kas nėra paprasta. Be to, kaip pavyzdys, skolos Sodrai antstolių sistemoje beveik ir nesimatytų, nes Sodra vykdo išieškojimus pati. Arba, norint įvertinti, ar asmenys, turintys neįgalumą, susiduria su papildomais sunkumais, reikėtų ieškoti būdų, kaip apjungti įsiskolinimų duomenis su Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos duomenimis. Taip galima sugaišti labai daug valandų ir vis tiek neturėti pilno vaizdo.

Kitas klausimas – duomenų patikimumas. Galima būtų jungti duomenis su Socialinės paramos šeimai informacine sistema (toliau - SPIS), tačiau kaip teigia SADM Socialinių paslaugų grupė⁷, savivaldybės dažnai neįveda arba nepilnai įveda duomenis apie teikiamas socialines paslaugas į SPIS ir dėl to nėra galimybės įvertinti savivaldybėse teikiamų socialinių paslaugų duomenų pilna apimtimi. Todėl siekiant nuolat vertinti socialinių paslaugų būklę šalyje, tobulinti teisinį reglamentavimą, būtina, kad minėti duomenys būtų suvedami į SPIS. Pasak Valstybinio audito ataskaitos⁸, AIS duomenys taip pat galimai netikslūs: tik 2 (iš 97) analizuotų popierinių vykdomųjų bylų duomenys apie išieškotas ir išieškotinas sumas sutapo su AIS duomenimis. Lietuvos antstolių rūmų pateikti ir AIS duomenys apie 2017–2019 m. laikotarpiu antstolių išieškotas sumas valstybės naudai skiriasi beveik 14 mln. Eur suma.

⁶ https://www.stat.gov.lt/home/-/asset_publisher/lbrXvLVHX2ln/content/atviri-duomenys-kurs-pridetine-verte-valstybei-ir-verslui [žiūrėta 2022 11 10]

⁷ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinių paslaugų grupės tarnybinis pranešimas dėl Nacionalinio skurdo mažinimo organizacijų tinklo siūlymų 2022-08-24

⁸ <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/23971/ar-uztikrinama-kad-antstoliams-ir-notarams-pavestos-valstybes-funkcijos-butu-vyk> [žiūrėta 2022 11 20]

2021 m. gruodžio mėnesį, SADM Strateginių sprendimų paramos grupė analizavo duomenis apie įsiskolinusius bedarbius (šios analizės rezultatai bus aptariami atskirame dokumente). Per Švietimo valdymo informacinės sistemos (toliau - ŠVIS) NŽIS modelį buvo užšifruoti bedarbių duomenys, nusiųsti Registrų centrui (toliau - RC), prižiūrinčiam AIS, kuris grąžino momentinę nuotrauką apie tuo metu esamus įsiskolinimus, tačiau šiuos duomenis vis tiek toliau reikėjo tarpusavy apjungti. Tačiau tai yra daug laiko ir resursų reikalaujantis procesas ir norint stebėti ilgalaikius pokyčius, tai tektų kartoti dažnai, kaskart teikiant prašymus RC. SADM, kaip socialinės politikos formuotojas, turėtų galėti išsitraukti reikiamus duomenis, patiems SADM analitikams pasirenkant reikiamą pjūvį, reikiamu duomenų atnaujinimo dažniu.

Taigi, kaip duomenų prieinamumą sprendimų priėmėjams ir duomenų integraciją palengvinti? Vienas iš galimų būdų – atverti duomenis per Statistikos departamentą - „Lietuvos statistikos departamentui nuo 2023 m. sausio 1-osios tampant Valstybės duomenų agentūra, institucijoje kaupiami duomenys – svarbiausias visos valstybės informacijos šaltinis. Nuolat atnaujinami, integruojami tarp skirtingų institucijų duomenų šaltinių, duomenys valstybės institucijoms ir sprendimų priėmėjams taps prieinami sprendžiant valstybei svarbius klausimus.“⁹ Pagal Naujos kartos Lietuvos planą, Lietuvos statistikos departamentas planuoja iki 2026 metų į Valstybės duomenų valdymo sistemą integruoti ir po to centralizuotai Atvirų duomenų portale atverti 376 valstybės informacinių sistemų ir registrų duomenis. Kaip sako J. Petrauskienė „Lietuvos statistikos departamento kompetencija leidžia duomenis sutvarkyti daug efektyviau, užtikrinti automatinį atnaujinimą.“¹⁰ Naujajame Duomenų valdymo įstatyme¹¹ nustatoma oficialiosios statistikos organizavimo tvarka, jos organizavimo principai, taip pat valstybės duomenų valdymo principai, oficialiąją statistiką tvarkančių įstaigų teisės, funkcijos, Valstybės duomenų agentūros kompetencija, respondentų ir oficialiosios statistikos vartotojų teisės ir pareigos, statistinių duomenų, statistinės informacijos ir valstybės duomenų tvarkymas, pareiga saugoti statistinius duomenis, statistinę informaciją ir valstybės duomenis. Valstybės institucijų kaupiami pirminiai duomenys, skirti atverti centralizuotai per Lietuvos statistikos departamentą, yra patikrinami, nuasmeninami ir parengiami atverti.

Teisingumo ministerijai pavaldi AIS pateks po šiuo informacinių sistemų atvėrimo planu. Tačiau, jau dabar yra galimybė geranoriškai šiuos duomenis atverti, o Statistikos departamentas jau gauna duomenis tiek iš Sodros, tiek iš NDNT, tiek iš SPIS. Tokiu atveju, SADM jau anksčiau, o ne po 4 metų, galėtų turėti, teisiškai pagrįstą, priėjimą prie duomenų ežere esančių apjungtų duomenų ir pasirinktus duomenis analizuoti reikiamais sprendimams priimti pjūviais. Šiuo atveju taip pat bus galima pasitikėti duomenų patikimumu, nes departamente dirbantys profesionalūs analitikai ir naudojama pažangiausia duomenų analizės sistema jau bus pasirūpinę šių duomenų švara. Taip pat, norint gauti išsamesnius duomenis apie tai, kokiuose sektoriuose

⁹ https://www.stat.gov.lt/home/-/asset_publisher/lbrXvLVHX2ln/content/atviri-duomenys-kurs-pridetine-verte-valstybei-ir-verslui [žiūrėta 2022 11 10]

¹⁰ https://www.stat.gov.lt/home/-/asset_publisher/lbrXvLVHX2ln/content/atviri-duomenys-kurs-pridetine-verte-valstybei-ir-verslui [žiūrėta 2022 11 10]

¹¹ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f79dd2d00c1711edb4cae1b158f98ea5> [žiūrėta 2022 11 10]

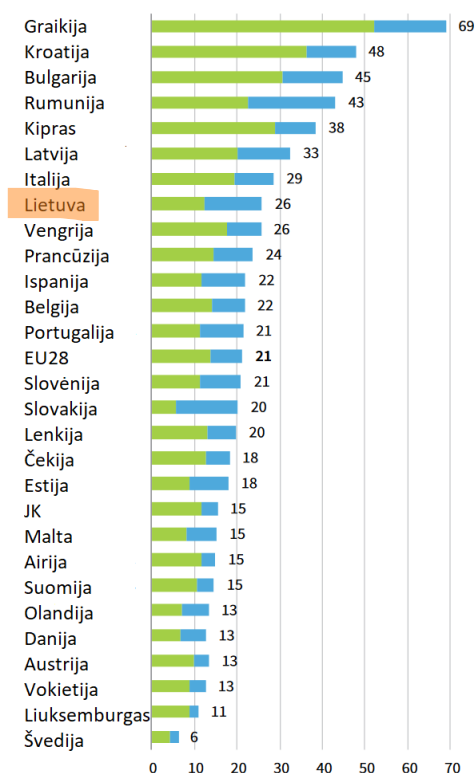
skolos pasiskirsčiusios (norint žinoti kas potencialiai gali slypėti po „išieškojimo“ etikete), verta svarstyti bendradarbiavimą su privačiomis įmonėmis, tokiomis kaip „CreditInfo“.

Projekto lūkesčiai – įsiskolinimo problematikos Lietuvoje analizė, pamatinių priežasčių identifikavimas ir sprendimo būdų siūlymas. Tikimės, kad bendradarbiaujant su skirtingomis institucijomis siekiant gauti duomenis, galėsime sudaryti skolininko portretą tam, kad sprendimai, skirti perteklinių įsiskolinimų problemai spręsti, būtų pagrįsti realiais duomenimis ir pritaikomi Lietuvos situacijai. Taip pat svarbu užtikrinti, kad duomenų prieinamumas būtų ne tik vienkartinis, bet ir tęstinis – tokiu būdu įgyvendinti sprendimai ir jų efektyvumas galės būti sekami ir įvertinami.

2. Bendra skolų situacija Lietuvoje

2020 metų duomenimis, 14% darbingo amžiaus žmonių Lietuvoje (nuo 16 metų iki pensinio amžiaus) turi įsiskolinimų, kurių negali išsimokėti ir jiems pradedami oficialūs skolų išieškojimo procesai, dažniausiai per antstolius. Nėra tikslių duomenų apie pensinio amžiaus žmones, tačiau žiūrint į bendrus duomenis, spėjama, kad apie 1% pensinio amžiaus žmonių pradedami oficialūs procesai. Apie 60% šių fizinių asmenų turi daugiau ne vieną pradėta bylą.¹²

Remiantis Europos gyvenimo kokybės apklausa, 2016 metais beveik 14% namų ūkių Europos sąjungoje turėjo skolų, kurias vėlavo ar kurių negalėjo apmokėti (tų metų duomenys taip pat įtraukia Jungtinę Karalystę, nes ji dar nebuvo oficialiai palikusi ES). Tai apima nuomos ir paskolos apmokėjimus, skolas už greituosius kreditus, skolas draugams bei šeimai, bei už komunalinius mokesčius. Apklausa taip pat vertino galimybes išsimokėti skolas, tad pridėjus tuos asmenis, kuriems sunku išgyventi mėginant išsimokėti skolas, procentas žmonių, kurie patenka į per didelių įsiskolinimų (angl. over-indebtedness) riziką, kyla iki 21%. Šalių palyginimas matomas 1 lentelėje. Remiantis šiais duomenimis matome, kad Lietuva yra 8 vietoje pagal tai kiek yra žmonių, kurie vėlavo išsimokėti skolas arba patiria sunkumus mėginant pragyventi.¹³

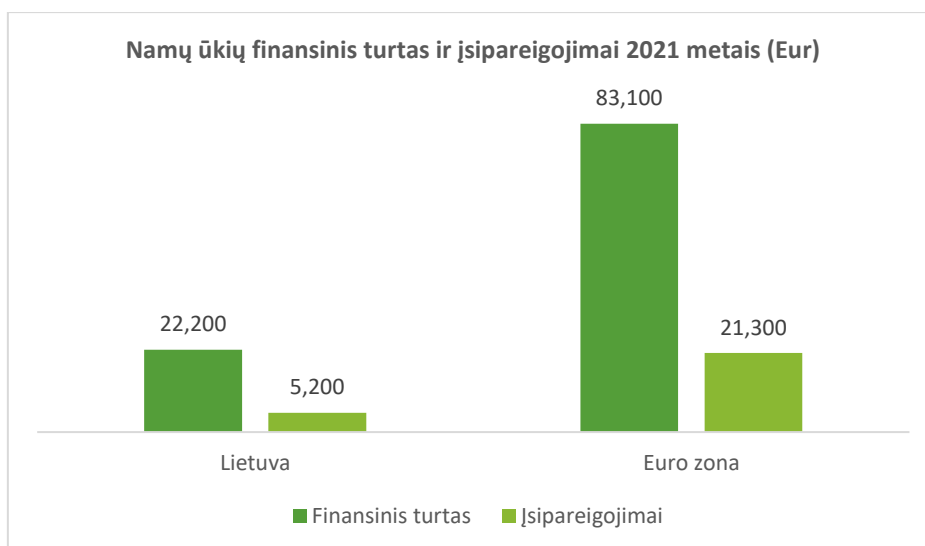

2.1 lentelė. Žalia spalva žymi procentą žmonių, kurie vėlavo išsimokėti vieną ar kelias skolas, mėlyna spalva žymi tuos, kam sunku pragyventi net jei apmoka skolas laiku.

¹² Lietuvos Antstolių rūmų raštas LRS Socialinių reikalų ir darbo komitetui 2021 02 12

¹³ Eurofound (2020), Addressing household over-indebtedness, Publications Office of the European Union, Luxembourg <http://eurofound.link/ef19044>

Remiantis Lietuvos banko 2022m. II ketvirčio duomenimis, bendra namų ūkių skola sudarė 23.32% palyginti su BVP.¹⁴ Tai yra žemiau Euro zonos vidurkio, kuris 2022m. pirmąjį ketvirtį buvo 59.4%.¹⁵ Namų ūkių skola 2021 metais buvo 13,2mlrd. Eur. Iš jų 77% buvo paskolos būstui ir 23% paskolos kitiems tikslams. Pusė kitų paskolų – 1,5mlrd. Eur – sudarė paskolos vartojimui. 2.3 lentelė rodo namų ūkių finansinį turtą ir įsipareigojimus lyginant su euro zonos vidurkiu, kuris apskaičiuojamas kaip vienam asmeniui vidutiniškai atitenkantis finansinis turtas bei įsipareigojimai ir tarp Lietuvos ir euro zonos vidurkio skiriasi apie 4 kartus. Vienam Lietuvos gyventojui tenka 4700 eurų skola.¹⁶

Šaltinis: Lietuvos bankas

2.3 lentelė. Finansinio turto ir įsipareigojimų palyginimas tarp Lietuvos ir euro zonos vidurkių vienam asmeniui.

Ypatingai svarbu suprasti, kada ir kokius sunkumus žmonėms sukelia skolos.

Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2021m. net 36% Lietuvos gyventojų teigė, kad neturi santaupų nenumatytoms išlaidoms, jei jos siektų 380Eur. O tarp asmenų, gyvenančių žemiau skurdo ribos – net 68%. Taip pat asmenys, gyvenantys žemiau skurdo ribos, teigė, kad dėl pinigų stokos negali laiku sumokėti būsto nuomos, komunalinių mokesčių, kredito įmokų, būsto ar kitų paskolų.¹⁷ Santaupų turėjimas turi teigiamą įtaką gyvenimo kokybei – ne tik kalbant apie ekonomiką, bet ir socialinį gyvenimą ir psichologinę gerovę.¹⁸

¹⁴ <https://www.lb.lt/lt/namu-ukiai-skola> [žiūrėta 2022 11 11]

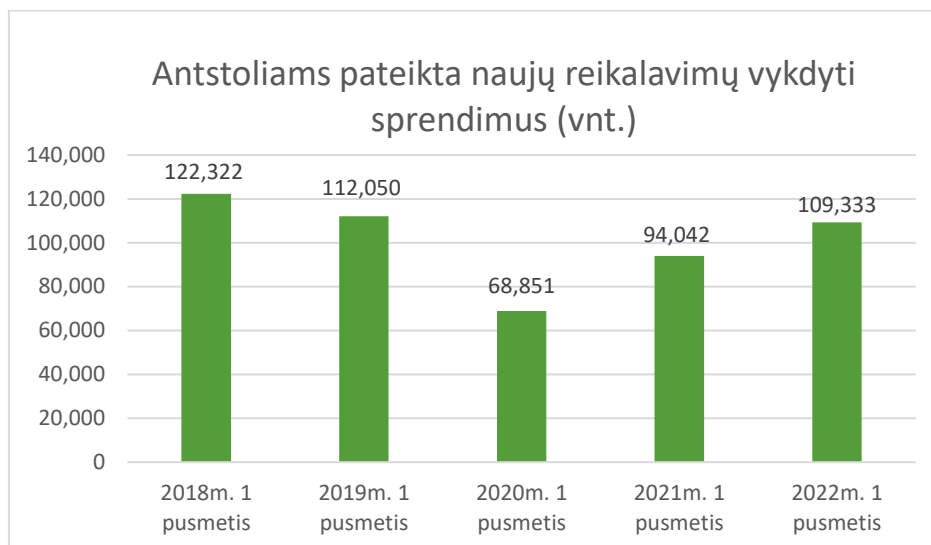
¹⁵ <https://tradingeconomics.com/euro-area/households-debt-to-gdp> [žiūrėta 2022 11 19]

¹⁶ <https://www.lb.lt/lt/statistikos-duomenu-iliustracijos> [žiūrėta 2022 11 19]

¹⁷ <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventoju-pajamos-ir-gyvenimo-salygos-2022/gyvenimo-salygos/materialiniai-nepritekliai> [žiūrėta 2022-11-09]

¹⁸ <https://www.nbb.be/doc/ts/publications/wp/wp420en.pdf> [žiūrėta 2022 12 12]

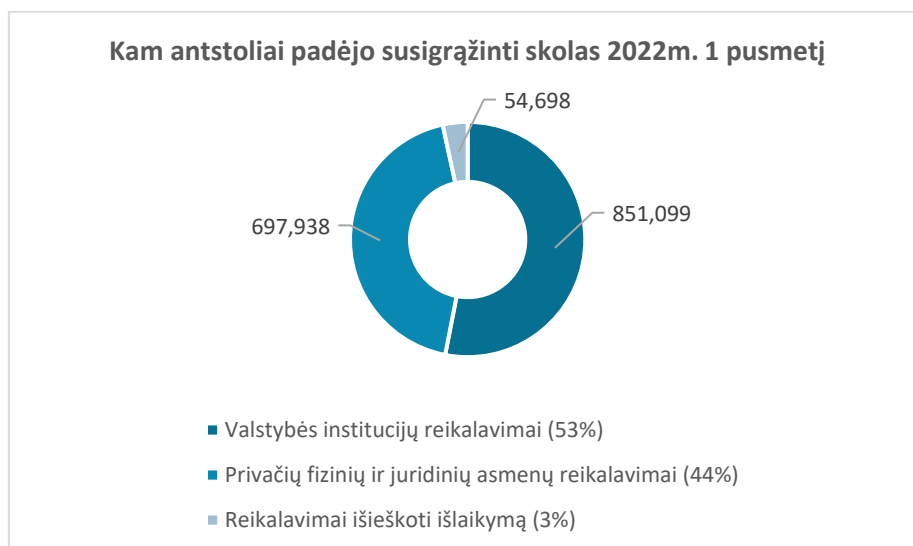
Remiantis Antstolių informacinės sistemos duomenimis, pirmąjį 2022 metų pusmetį antstoliams pateikta 109,333 naujų reikalavimų išieškoti skolas.¹⁹ Pokytis pavaizduotas 2.4 paveikslyje.

Šaltinis: LAR

2.4 pav. Antstoliams pateikti nauji reikalavimai vykdyti išieškojimus.

Lyginant su tuo pačiu laikotarpiu 2021 metais, valstybės institucijos pateikė tik apie 4% daugiau reikalavimų, tačiau net 33% išaugo privačių asmenų teikiami reikalavimai. Čia dominavo privatūs juridiniai asmenys, tačiau aktyviau kreiptis pradėjo ir privatūs fiziniai asmenys – net 17% daugiau ir tarp šių reikalavimų patenka ir reikalavimai išieškoti išlaikymą vaikui (alimentus) (2.5 pav).

Šaltinis: LAR

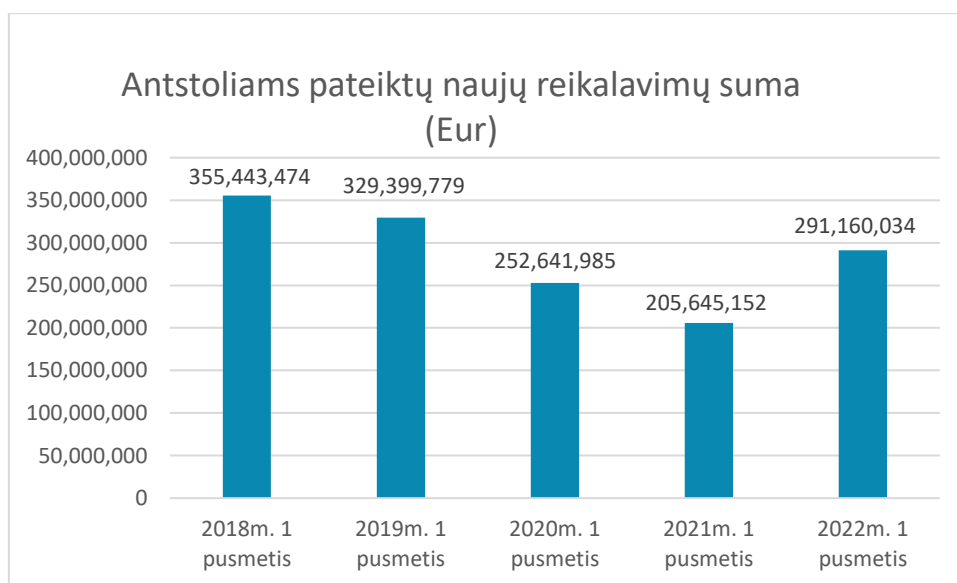
2.5 pav. Nurodo, kam antstoliai padėjo susigrąžinti skolas per pirmus šešis 2022 metų mėnesius.

¹⁹ <https://www.antstoliurumai.lt/index.php?id=2938> [žiūrėta 2022 11 09]

Kaip teigia antstoliai, tokį žymų privačių juridinių asmenų reikalavimų padidėjimą nulėmė „išaugęs greitųjų kreditų bendrovių ir privačių skolų išieškojimo įmonių kreipimūsi skaičius. Dažna iš minėtų bendrovių naujų reikalavimų per pirmąjį 2022 m. pusmetį pateikė 1,5-3 karto daugiau, negu per tą patį praėjusių metų laikotarpį. Įprastai reikalaujama nuo kelių šimtų iki kelių tūkstančių eurų negrąžintų greitųjų kreditų arba perpirktų skolų, kurias teismai priteisė 2022 m. Covid-19 ligos pandemijos laikotarpiu tokių reikalavimų skaičius buvo sumažėjęs.“²⁰ Reikalavimai išieškoti išlaikymą galėjo padidėti dėl išaugusios infliacijos, kuri lėmė tai, kad išlaikymo išmokos nuo 2022m. vasario mėnesio pradėtos indeksuoti ne keliais procentais, o išaugo iki 10,6%. Teigiama, kad ne visi indeksuoja išmokas, tad nepavykus geranoriškai susitarti, išieškotojams tenka kreiptis į antstolius.

2.6 pav. pateikiama antstoliams pateiktų naujų reikalavimų sumų dinamika. Pasak LAR, vidutinė reikalaujamos skolos suma 2022 m. sudarė 2663 eurus. Tai 22% didesnė suma nei tuo pačiu laikotarpiu 2021 metais, tačiau dar nepasiekė 2019 metų lygmens. Mažąją dalį visų išieškojimų sudaro skolos iš hipoteka įkeisto turto.

LAR duomenimis, 2022 metų pirmąjį pusmetį „Lietuvos antstolių kontorose buvo vykdoma 1,6 mln. įvairiais laikotarpiais pradėtų priverstinio sprendimų vykdymo procesų. Tarp jų – 851 tūkst. procesų, pradėtų pagal valstybės institucijų reikalavimus ir 752,6 tūkst. procesų, kuriuos inicijavo privatūs fiziniai ir juridiniai asmenys.“²¹

Šaltinis: LAR

2.6 pav. Antstoliams pateiktų naujų reikalavimų suma eurais

²⁰ <https://www.antstoliurumai.lt/index.php?id=2938> [žiūrėta 2022 11 09]

²¹ Idib

Pagal Valstybinio audito ataskaitą²², išieškant skolas iki 60 Eur, antstolio apskaičiuotos vykdymo išlaidos viršija skolos dydį nuo 1,8 iki 10 kartų, o tokios skolos kasmet sudaro apie trečdali visų skolų, dėl kurių antstoliams pateikiami vykdomieji dokumentai.

Lietuvoje taip pat galimas fizinio asmens bankrotas. Pagal AVNT pateiktus duomenis, 2017 – 2021 m. vidutiniškai per metus buvo pradėta 347 fizinių asmenų bankrotų. Šiuo laikotarpiu užbaigtų bankroto procesų, kuomet asmens turto vertė neviršijo 1500 Eur, skaičius siekia apie 190 kiekvienais metais.²³ Fizinio asmens bankroto procesą galima pradėti taikyti tik tuo atveju, jeigu fizinio asmens įsipareigojimų suma, kurių mokėjimo terminai jau yra suėję, viršija 25 Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas MMA. Nemokumas yra būtina fizinio asmens bankroto sąlyga, kurios nenustačius nėra įmanoma taikyti fizinio asmens bankroto procedūros. Šiuo metu bankrotas vykdomas 3 metus kuomet sudaromas mokėjimų planas. Po 10 metų žmogus vėl galėtų kartoti procesą.²⁴ Svarbu paminėti, kad ateityje AVNT planuoja parengti fizinių asmenų mokumo atkūrimo plano pildymo vedlį – skaitmeninę priemonę, kuri padėtų fiziniams asmenims savarankiškai pasirengti fizinio asmens mokumo atkūrimo planą, teikiamą tvirtinti teismui. Šios priemonės dėka fiziniams asmenims taps paprasčiau patiems pasiruošti bankroto procesui, pasiruošimas bankrutuoti siekiančiam asmeniui taps operatyvesnis ir pigesnis, nes nebereikės papildomos konsultantų pagalbos.

Kalbant apie skolas, dažnai minimos išskaitos skoloms padengti. Pagal Civilinio proceso kodekso 736 straipsnį išieškant skolą iš darbo užmokesčio ir jam prilygintų išmokų bei davinių dalies, kuri neviršija Vyriausybės nustatytos minimalios mėnesinės algos (MMA), išskaitoma 20 proc. gaunamų lėšų. Jeigu skolos išieškamos pagal kelis vykdomuosius dokumentus, gali būti išskaitoma ne daugiau kaip 30 proc. darbo pajamų dalies, neviršijančios MMA. Iš darbo užmokesčio ir jam prilygintų pajamų dalies, viršijančios MMA, išskaitoma 50 proc. lėšų. Nuo liepos 1d. įsigaliojo CPK 689 str. pakeitimai, kuriais nustatoma neliečiama minimalių vartojimo poreikių dydžio suma (MVPD) skolininko sąskaitoje, kuri 2022 metams yra 267Eur.²⁵ Taip pat išieškoma iš visų socialinio draudimo ir valstybinių pensijų. Skolos neišieškomos iš šalpos pensijų ir visų rūšių našlių ir našlaičių pensijų. Lyginant su kaimyninėmis ir kitomis Europos sąjungos šalimis, tai vis dar vienas didžiausių procentų. Pavyzdžiui, 2016 metų duomenimis, Latvijoje draudžiama išieškoti iš MMA, išskyrus vaiko išlaikymo išlaidas. Visais kitais atvejais išieškoma suma negali viršyti 30% atlyginimo. Lenkijoje taip pat iš MMA galima išieškoti tik išlaikymą. Kaip ir Estijoje iš atlyginimo iki MMA išieškojimai nevykdomi, o išlaikymo atveju turi likti ne mažiau kaip pusė MMA. Danijoje išieškojimas paprastai neviršija 20% skolininko pajamų.²⁶

²² <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/23971/ar-uztikrinama-kad-antstoliams-ir-notarams-pavestos-valstybes-funkcijos-butu-vyk> [žiūrėta 2022 11 20]

²³ LR Finansų ministerijos 2022 10 raštas dėl įsiskolinimų naštos mažinimo LR Seimo socialinių reikalų ir darbo komitetui

²⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.424561/rqDmNSbnZI> [žiūrėta 2022 11 20]

²⁵ <https://www.infolex.lt/ta/77554:str736#> [žiūrėta 2022 11 09]

²⁶ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus 2016-05-10 analitinės apžvalgos Nr. 16/43 apie fizinių asmenų įsiskolinimų priverstinio išieškojimo tvarkos Europos valstybėse santrauka

Šiuo metu galiojantis Mokesčių administravimo įstatymas²⁷ (toliau – MAĮ) numato lengvatines mokesčių prievolių vykdymo priemones ir teisę mokesčių administratoriui jas taikyti. Pavyzdžiui, jeigu yra sunki skolininko padėtis, mokesčių nepriemoką galima prašyti atidėti ir (arba) išdėstyti, remiantis protingumo ir ekonominio tikslingumo kriterijais gali būti stabdomas priverstinis skolos išieškojimas, atleidžiama nuo baudų, delspinigių, palūkanų. Be to, skola gali būti pripažinta beviltiška, jeigu jos neįmanoma išieškoti dėl objektyvių priežasčių arba kurią priverstinai išieškoti netikslinga socialiniu ir (arba) ekonominiu požiūriu, pavyzdžiui, sunki fizinio asmens ekonominė (socialinė) padėtis: fiziniam asmeniui reikia valstybės paramos (asmuo yra pensinio amžiaus, neįgalusis, asmeniui reikalingas gydymas, medicininė profilaktika ir rehabilitacija, asmuo yra bedarbis, gauna socialinę pašalpą) arba tokia parama jau teikiama. Šios skolininko padėtį lengvinančios priemonės, su tam tikromis išlygomis, taikomos ir šiuo metu VMI administruojamoms baudoms už administracinius nusižengimus.

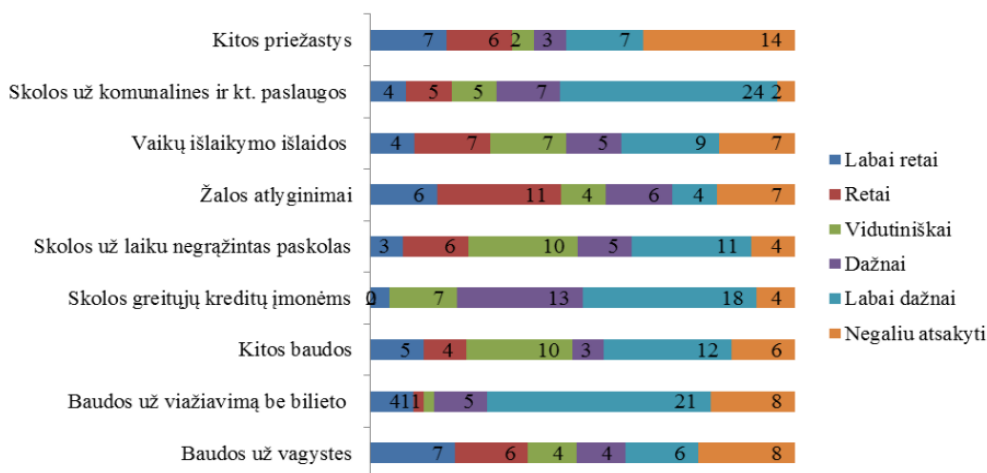
---

²⁷ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3EB34933E485> [žiūrėta 2022 11 22]

Kokiose skolose žmonės yra?

2016m. Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas (toliau - NSMOT) atliko tyrimą „Skurstančių žmonių įsiskolinimų ir jų priverstinio išieškojimo per antstolius problema Lietuvoje“. ²⁸ Atlikti 4 giluminiai interviu su įsiskolinusiais asmenimis ir 5 interviu su socialiniais darbuotojais bei NVO apklausa. Iš jų tik 5% nurodė, kad klientai neturi įsiskolinimų. Dažniausi įsiskolinimai nurodomi 2.7 lentelėje. Pagrindinės skolos už komunalines ir kt. paslaugas, greitųjų kreditų įmonėms bei baudos už važiavimą be bilieto.

Šaltinis: NSMOT

2.7 lentelė. Dažniausi įsiskolinimai pagal NSMOT tyrimą

Didžioji dalis įsiskolinusių asmenų turėjo 1-3 bylas, perduotas antstoliams, tačiau neretai net iki 9-15 bylų. Dažniausiai pasitaikanti skolų suma yra nuo 1500 iki 3000 eurų, mažiausios siekia 150 – 1500 eurų.

Įsiskolinimai už šiluminę energiją

Kaip teigia Lietuvos šilumos tiekėjų asociacija „apie 11 proc. šilumos vartotojų pavėluotai atsiskaito už suteiktas paslaugas. Toks pats santykis buvo ir 2020 metais ir kol kas išliko vienas mažiausių per pastaruosius dešimtmečius. Didžiausią dalį skolų sukaupia gyventojai, o ypač sudėtinga atgauti skolas iš socialinių būstų nuomininkų, kurių nemokumas vis dar kelia susirūpinimą, kadangi sudaro apie 16 proc. bendros buitinių šilumos vartotojų skolas. Šilumos tiekėjai imasi visų įmanomų teisinių priemonių ir naudojami suteiktomis galimybėmis išieškoti skolas iš minėtų nemokių vartotojų, tačiau skolų išieškojimas tampa beviltiškas, nes šie gyventojai jokio turto neturi, dažniausiai niekur nedirba arba augina mažamečius vaikus, pajamų negauna arba jos per mažos.“²⁹ 2022m. liepos mėnesį, „Vilniaus šilumos tinklai“ teigė, kad skolininkų skaičius padidėjo, bet

²⁸ <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/Studijos/Skurstan%C4%8Di%C5%B3-%C5%BEmoni%C5%B3-%C4%AFsiskolinim%C5%B3-ir-j%C5%B3-priverstinio-i%C5%A1ie%C5%A1kojimo-per-antstolius-problema-Lietuvoje.pdf> [žiūrėta 2022 11 09]

²⁹ <https://lsta.lt/wp-content/uploads/2022/09/53814-LSTA-Silumine-technika-2022-Nr2.pdf> [žiūrėta 2022 11 09]

nežymiai, tačiau dėl pabrangusio šildymo skolos suma išaugo penktadaliu. Klientų aptarnavimo departamento vadovo Lauryno Jokubausko teigimu, didžioji dalis įsiskolinimų buvo už paskutinius 6 mėnesius būtent dėl praėjusio šildymo sezono. Jo teigimu, mažai žmonių naudojami galimybė išstėti mokėjimus ilgesniam laikotarpiui, o būna siūloma net 18-ai mėnesių.³⁰ Pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtą 2020 metų ataskaitą, išmokų nepaėmimo skaičiavimai Lietuvoje rodo, kad daugiau kaip 20 proc. teisę į įvairią paramą turinčių gyventojų ją nepasinaudoja.³¹

Įsiskolinimai Užimtumo tarnybai

Žmonės, kurie mokosi Užimtumo tarnybos (toliau – UŽT) finansuojamuose profesinio mokymo kursuose, po jų užbaigimo turi dirbti pagal įgytą kvalifikaciją pas UŽT numatytą ar savo paties pasirinktą darbdavį ne mažiau nei 6 mėnesius. Jei asmuo nusprendžia nedirbti, tuomet turi grąžinti UŽT pinigus už kursą.³² Deja, pasitaiko atvejų, kai šias sumas tenka iš žmonių išieškoti. UŽT vadovaujasi Lėšų išieškojimo Užimtumo tarnyboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tvarkos aprašu, kurio tikslas užtikrinti kokybišką, greitą, kompetentingą ir tikslų lėšų išieškojimo UŽT procesą. Kaip dalinasi UŽT Priemonių įgyvendinimo ir organizavimo skyriaus patarėja Ramunė Grigienė, pirmiausia stengiamasi išieškojimus vykdyti neteismine tvarka. UŽT turi teisę sudaryti susitarimus su skolininkais dėl lėšų grąžinimo dalimis – iki 12 mėnesių, jei suma neviršija 5000 Eur ir iki 24 mėnesių, jei šią sumą viršija. Lėšų išieškojimas pagal mokėjimo reikalavimą pradamas skolininkui negrąžinus lėšų. 2022 metais užregistruotų profesinio mokymo skolininkų buvo 94. Bendra skolos suma siekė 112,452.20 Eur, iš kurios grąžinta 7,865.29 Eur. Per 2022 metus antstoliams perduoti 32 vykdomieji raštai dėl profesinio mokymo išlaidų išieškojimo. Kaip teigia UŽT, dalis šių skolų nebus grąžintos ir taps beviltiškomis, tačiau tai užtruks 5 metus ar ilgiau. Iš stipendijos, kurią asmuo gauna profesinio mokymo metu, yra galimi nuskaitymai skoloms padengti. Tad būna atvejų, kai nuskaitomi pinigai ankstesnei mokymų skolai padengti.³³

Įsiskolinimai Sodrai

Sodra išieškojimus vykdo per Piniginių lėšų apribojimų informacinę sistemą (toliau – PLAIS) ir į antstolius dažniausiai nesikreipia, tad Antstolių rūmų pateikiamuose skaičiuose mažai atsispindi. 2021m. gruodžio mėnesio duomenimis, Sodrai skolingi buvo 235 011 asmenų nuo 18 metų amžiaus (žr. 2.8

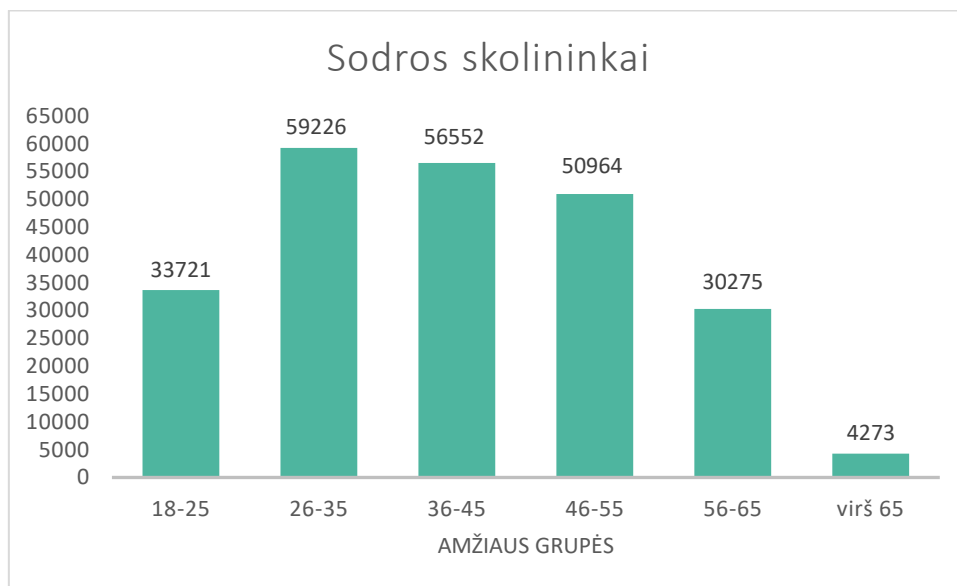
³⁰ <https://kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/kai-pinigine-tuscia-tenka-skolintis-bankai-pastebi-niuria-tendencija-1089157> [žiūrėta 2022 11 20]

³¹ https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/darbas/darbo-rinka/TYRIMAI/1%C5%A1mok%C5%B3%20nepa%C4%97mimo%20ataskaita_2020_05.pdf [žiūrėta 2022 11 20]

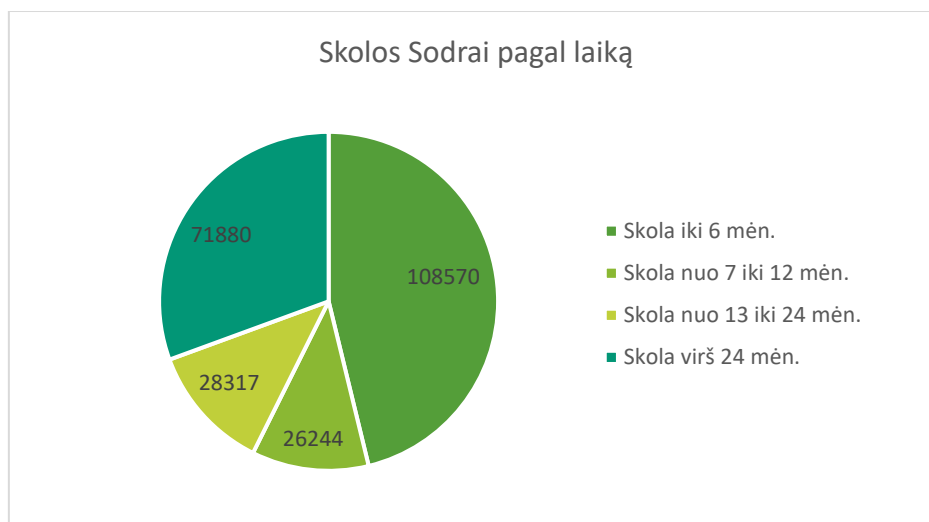
³² <https://uzt.lt/mokymai/parama-mokymuisi/profesinis-mokymas/112> [žiūrėta 2022 11 20]

³³ Iš Užimtumo tarnybos atsakymo į Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir „Kurk Lietuvai“ projekto vadovų užklausą 2022 10 01

diagramą).³⁴ 44 594 skolingi asmenys yra išvykę į užsienį ir šios skolos yra arba užsilikę dar gyvenant Lietuvoje, arba pavėluotai deklaravus išvykimą iš Lietuvos. Pagal Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymą, asmenys, išvykstantys iš Lietuvos ilgesniam nei 6 mėn. laikotarpiui turi deklaruoti išvykimą ir tai padaryti ne anksčiau kaip 7 darbo dienas prieš išvykimą.^{35,36} Tačiau nenurodoma, kiek dienų po išvykimo galima deklaruoti tokį faktą. Didžioji dalis Sodros skolininkų buvo skolingi ne ilgiau kaip pusmetį (žr. 2.9 diagramą).

2.8 diagrama. Sodros skolininkų skaičius pagal amžiaus grupes

2.9 diagrama. Sodrai skolingų asmenų skaičius pagal įsiskolinimo trukmę

³⁴ Sodros vadovės Julitos Varanauskienės pateikti duomenys, atsakant į SADM viceministro V.Šilinsko užklausą 2021 12 03

³⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.60193/YnPPyMEuUE> [žiūrėta 2022 11 20]

³⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9e5ddea0fd5c11e796a2c6c63add27e9> [žiūrėta 2022 11 20]

Jei negali skolų išieškoti, Sodra turi galimybę jas nurašyti (kai skolos pripažįstamos beviltiškomis ar pasikeičia žmogaus ekonominė padėtis į blogesnę ir pan.). Kaip matome 2.9 diagramoje, daugiau kaip ketvirčio „Sodrai“ įsiskolinusių asmenų skolos trukmė viršija 2 metus.

Įsiskolinimai Valstybinei mokesčių inspekcijai

VMI skaičiavimais, 2022 m. liepos mėnesį, 93 tūkst. gyventojų turėjo administracinių baudų, už kurias įsiskolinimai siekė 83 mln. eurų. Kaip teigia VMI „nors skolingų įmonių ir gyventojų daugėja, tačiau pradelstų sumokėti mokesčių suma, t. y., beveik 0,5 mlrd. eurų, perpus mažesnė nei pernai tuo pačiu metu.“³⁷ Žmonės, susidūrę su finansiniais sunkumais, gali kreiptis dėl mokesčių nepriemokų ar administracinių nusižengimų mokėjimų išdėstymo laike ar atidėjimui vėlesniam laikui.³⁸ Skolos taip pat gali būti pripažintos beviltiškomis, tačiau pasikeitus aplinkybėms, išskaitos gali būti vėl pradedamos.³⁹ Laiku nesumokėjus mokesčio skolos, gali būti pradėtos taikyti Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme numatytos priverstinio išieškojimo priemonės: priimtas nurodymas nurašyti mokesstinę nepriemoką iš sąskaitų. Nepavykus išieškoti iš sąskaitų, išieškojimas gali būti perduodamas antstoliui.⁴⁰

„CreditInfo“ duomenys

„CreditInfo“ 2022 m. liepos mėnesio duomenimis, gyventojų pradelsti įsiskolinimai kredito biuro dalyviams (finansų, telekomunikacijų įmonėms ir kt. privatiems kreditoriams) siekia daugiau kaip 420 mln. Eur. Skolininkų skaičius tuo metu siekė apie 150 tūkst., o vidutinė skolos suma buvo apie 1600 Eur. Daugiau kaip 2/3 vėluoja atsiskaityti bankams, kredito unijoms, greitųjų kredito vartojimo ar lizingo bendrovėms, bendra tokių skolų suma viršija 300 mln. eurų. Skolos telekomunikacijų bendrovėms siekia 13mln. Eurų, tačiau sumos mažesnės. Komunalinių paslaugų bendrovėms skolos siekia 7,5 mln. Eurų. Didžiausius įsiskolinimus šiuo metu turi Klaipėdos, mažiausius – Tauragės ir Utenos apskrities gyventojai⁴¹

³⁷ <https://kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/kai-pinigine-tuscia-tenka-skolintis-bankai-pastebi-niuria-tendencija-1089157> [žiūrėta 2022 11 20]

³⁸ <https://www.vmi.lt/evmi/prasymas-atideti-arba-isdestyti-mokestine-nepriemoka> [žiūrėta 2022 12 09]

³⁹ <https://www.vmi.lt/evmi/bevilti%C5%A1kos-skolos-25-str.-#kada-skolos-nelaikomos-bevilti%C5%A1komis-nors-ir-atitinka-bevilti%C5%A1komis-laikom%C5%B3-skol%C5%B3-kriterijus> [žiūrėta 2022 12 09]

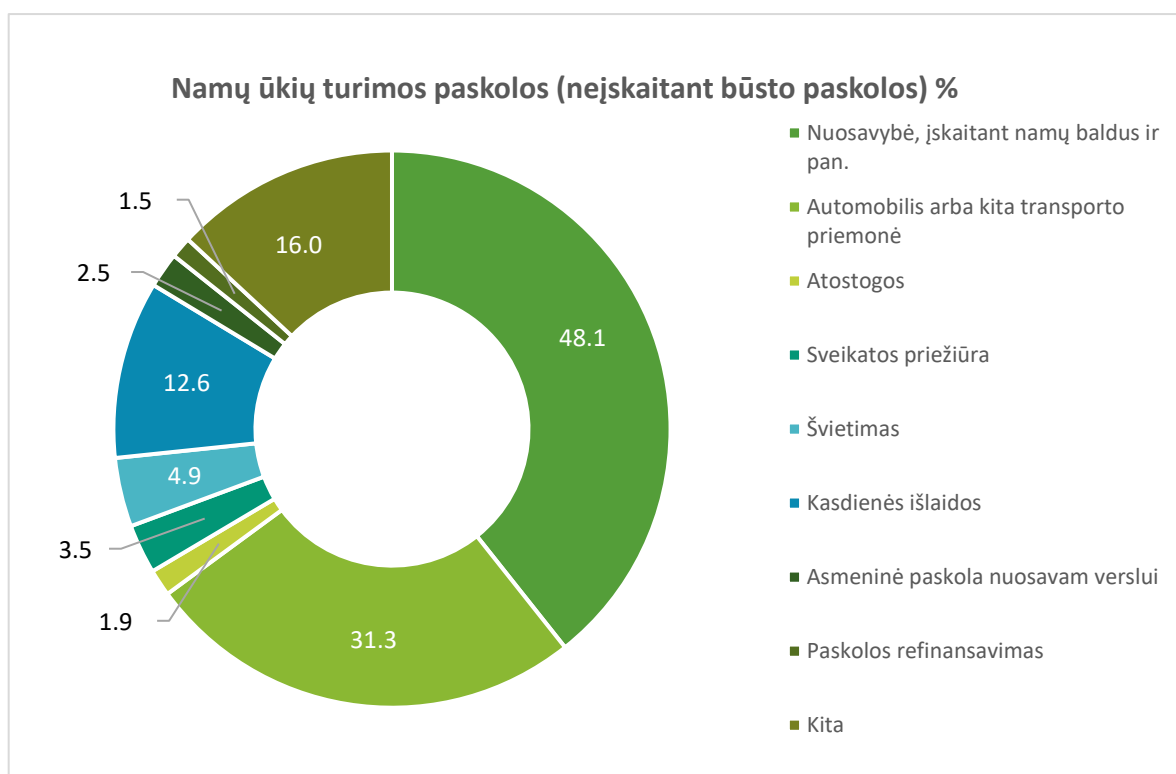
⁴⁰ <https://www.vmi.lt/evmi/5258> [žiūrėta 2022 12 09]

⁴¹ <https://kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/kai-pinigine-tuscia-tenka-skolintis-bankai-pastebi-niuria-tendencija-1089157> [žiūrėta 2022 11 20]

Kodėl žmonės skolinasi?

Lietuvos statistikos departamento duomenys

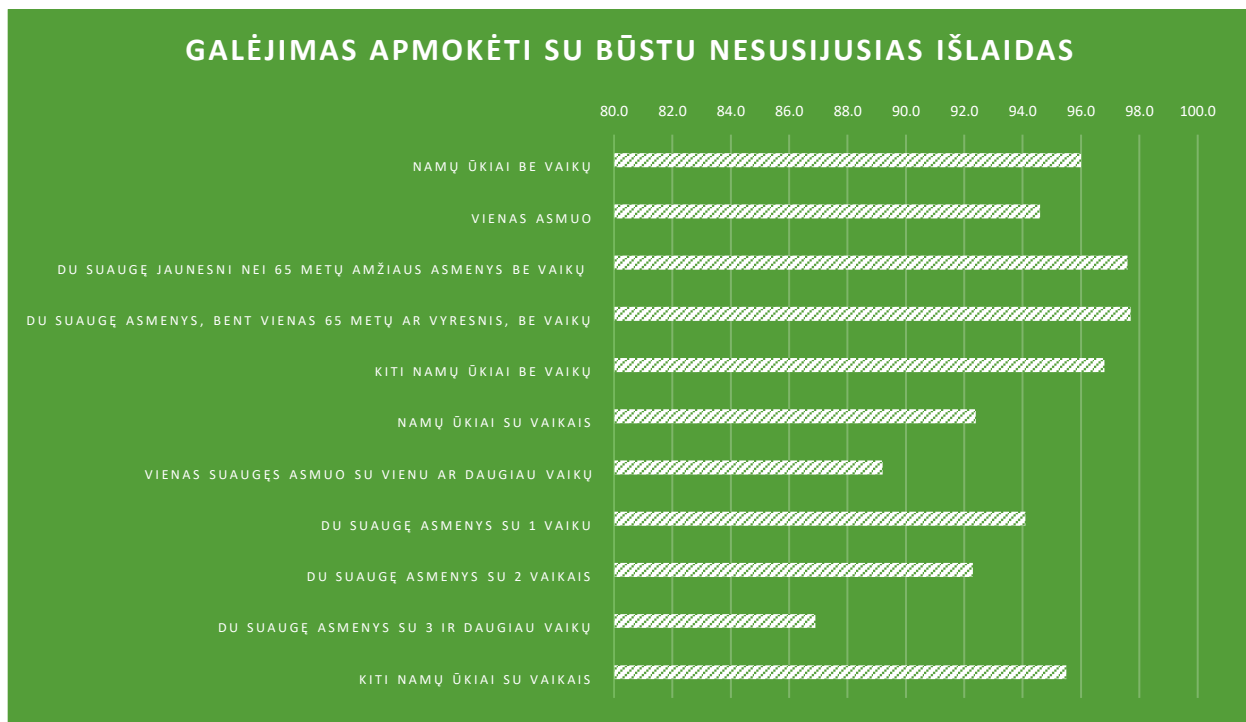
Remiantis Statistikos departamento 2020 m. atliktos apklausos „Namų ūkių per didelis įsiskolinimas, vartojimas ir turtas“⁴² duomenimis, galime matyti, kokiais tikslais žmonės paima paskolas. Duomenyse neatsispindi paskolos būstui. Didžiausia dalis paskolų paimta nuosavybei (tokiems dalykams kaip baldai), automobiliui ar kitai transporto priemonei apmokėti ir kitoms reikmėms. Tačiau apie 12.6% apklaustų namų ūkių turėjo paskolų kasdieninėms išlaidoms padengti (žr. 2.10 diagramą).

2.10 diagrama. Namų ūkių turimos paskolos pagal 2020 metų Statistikos departamento apklausą.

Apklausoje išryškėjo tai, kad šeimos ūkiams su 3 ir daugiau vaikų arba vienam asmeniui su vienu ar daugiau vaikų yra sunkiausia susimokėti su būstu nesusijusias papildomas išlaidas.

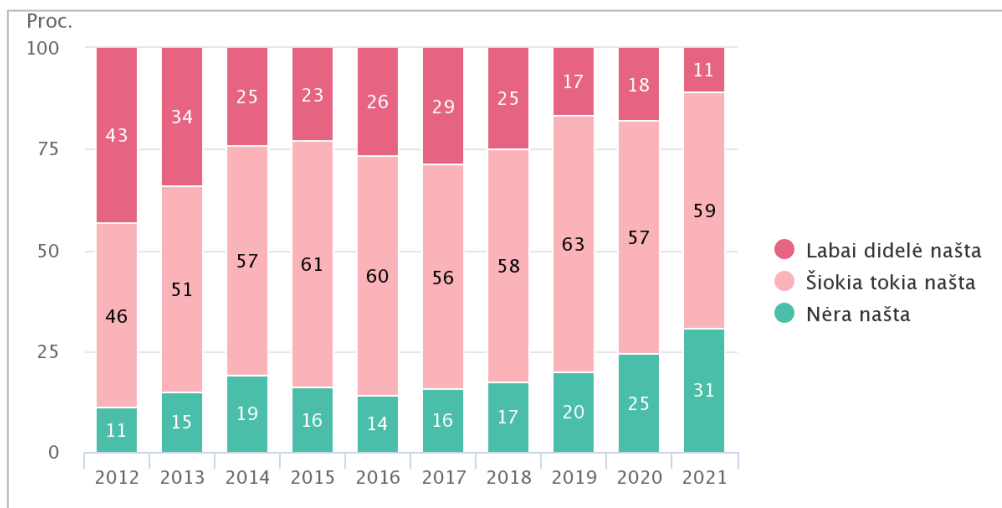
⁴² <https://osp.stat.gov.lt/pajamos-vartojimo-islaidos-gyvenimo-salygos> [žiūrėta 2022 11 16]

2.11 diagrama. Galėjimas apmokėti su būstu nesusijusias išlaidas.

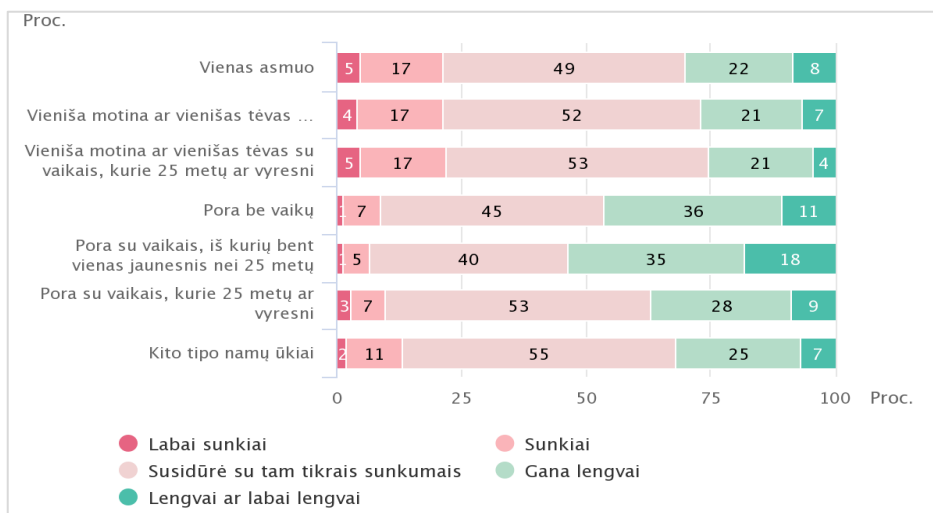
Lietuvos statistikos departamento duomenimis, vertinant įsiskolinimus ir galimybę patenkinti įprastinius poreikius „vartojimo poreikiams tenkinti namų ūkiai naudojosi ne tik savomis, bet ir skolintomis lėšomis. 2021 m. 17,1 proc. namų ūkių turėjo vartojimo, studijų paskolą, buvo įsiskolinę už išsimokėtinai pirktus daiktus ar gautas paslaugas. Vienokią ar kitokią paskolą (išskyrus paskolą būstui įsigyti) turėjo 16,8 proc. miesto ir 18 proc. kaimo namų ūkių. Iš paskolas turinčių namų ūkių 31 proc. nurodė, kad paskolos grąžinimas jiems nėra finansinė našta, 11 proc. – kad tai yra labai didelė našta. 2020 m. 25 proc. paskolą turinčių namų ūkių nemanė, kad paskolos grąžinimas yra našta.“ (žr. 2.12 lentelę)⁴³

⁴³ <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventoju-pajamos-ir-gyvenimo-salygos-2022/namu-ukiu-pajamos/isiskolinimas-ir-galimybe-patenkinti-iprastinius-poreikius> [žiūrėta 2022 11 20]

2.12 lent. Paskolos grąžinimo naštos vertinimas 2012-2021 metais. Visi įsiskolinę namų ūkiai – 100%

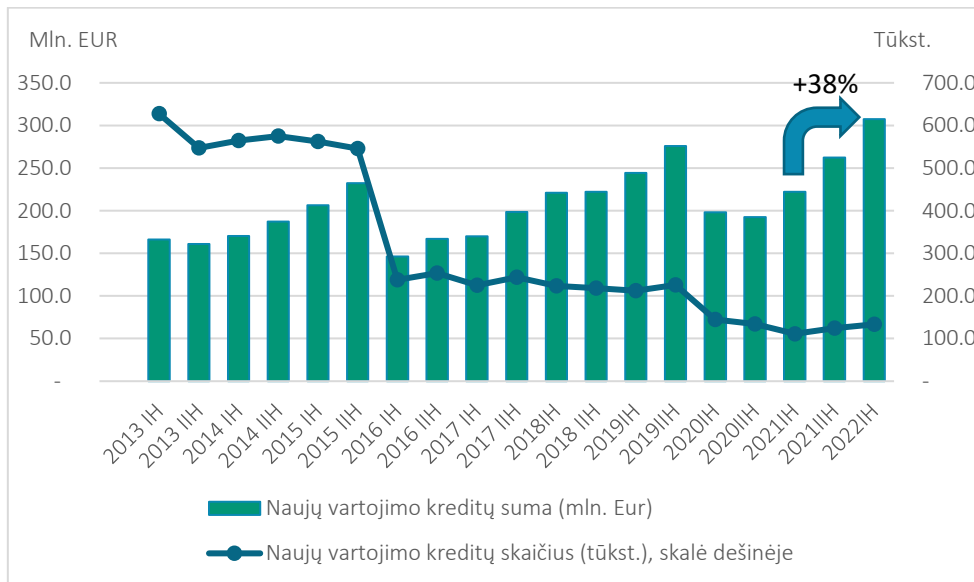
Apie 3% namų ūkių, kurie gyvena iš turimų pajamų, vertėsi labai sunkiai, 12% vertėsi sunkiai. Sunkiausiai vertėsi vieni gyvenantys asmenys bei namų ūkiai, susidedantys iš vieno iš tėvų su vaikais, kurių amžius virš 25 metų (žr. 2.13 lentelę)

2.13 lentelė. Namų ūkių gebėjimas verstis, t.y. sudurti galą su galu, iš turimų pajamų.

Lietuvos banko duomenys

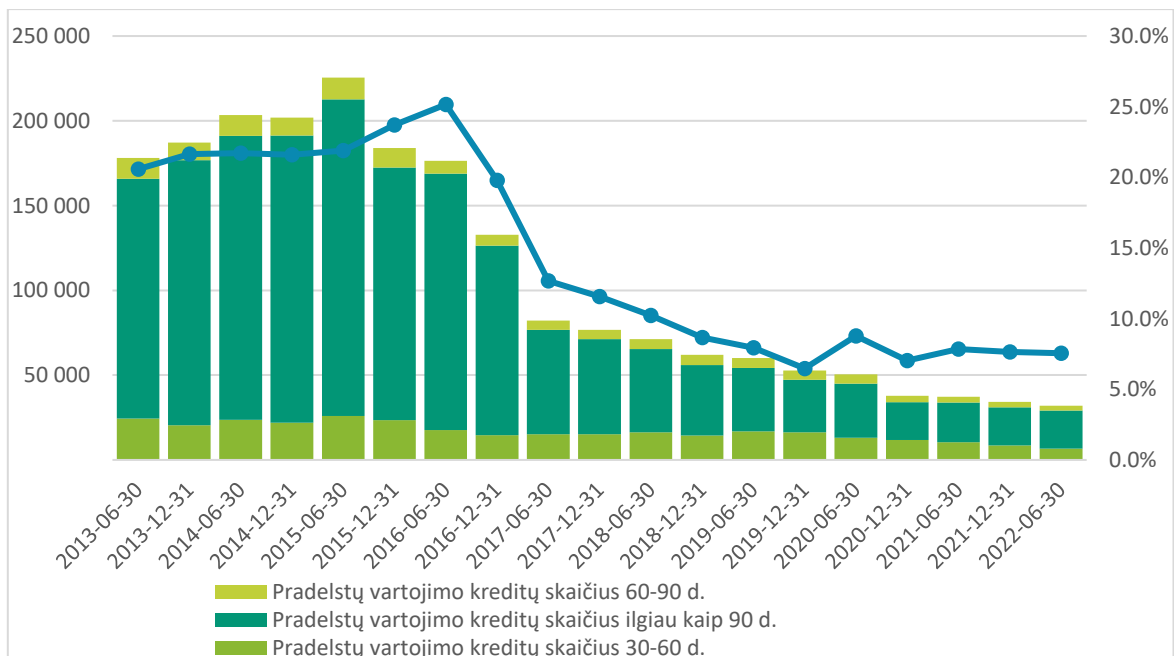
Vartojimo kreditai, kuriuos išdavė ne kredito įstaigos (t. y. tik vartojimo kredito davėjai, lizingo bendrovės ir tarpusavio skolinimo platformų operatoriai):

Šaltinis: Lietuvos bankas

2.14 lentelės. Naujai suteikti vartojimo kreditai

Kaip matome, nuo 2016 metų iki 2020 metų, naujų vartojimo kreditų išdavimas buvo gana stabilus. 2020 metais, galimai dėl pandemijos, kreditų išdavimas šiek tiek sumažėjo ir išliko gana stabilus ir pirmajame 2022 metų pusmetyje. Tačiau lyginant 2021 metų pirmą pusmetį su 2022 metų pirmu pusmečiu, kredito suma išaugo 38%.

Šaltinis: Lietuvos bankas

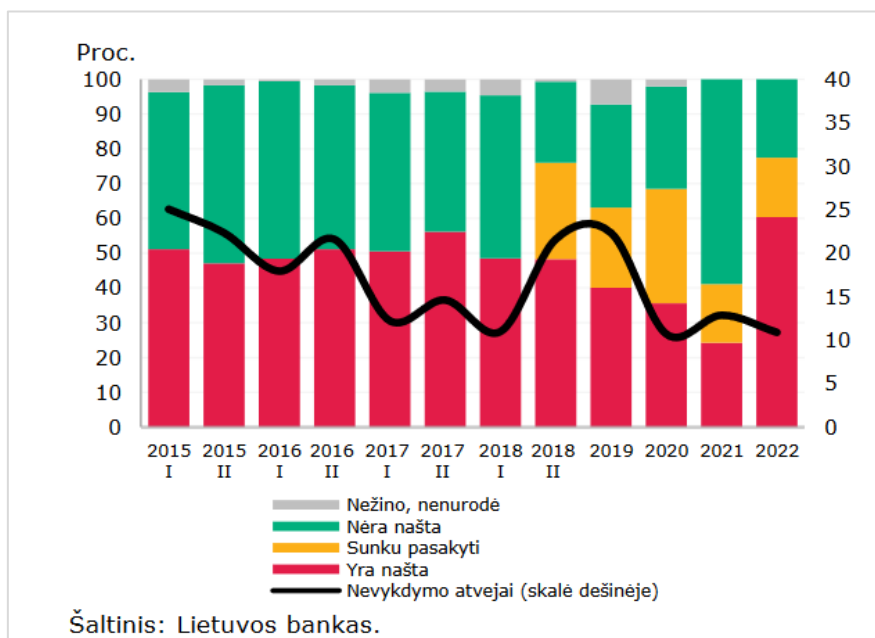
2.15 lentelė. Vartojimo kredito pradelsimai ilgalaikėje perspektyvoje

2022 metų birželio mėnesį, daugiau kaip 90 dienų pradelstų kreditų portfelis sudarė apie 7.5%. (žr. 2.15 lentelę).

2022 m. birželio-rugpjūčio mėnesiais atlikta namų ūkių apklausa siekiant įvertinti jų finansinius įpročius.⁴⁴ Apklausoje taip pat buvo vertinama, kiek laiko namų ūkiai galėtų išgyventi iš turimų santaupų bei kiek žmonių patyrė sunkumų vykdant savo įsipareigojimus. Rezultatai pateikiami 2.16 – 2.18 lentelėse.

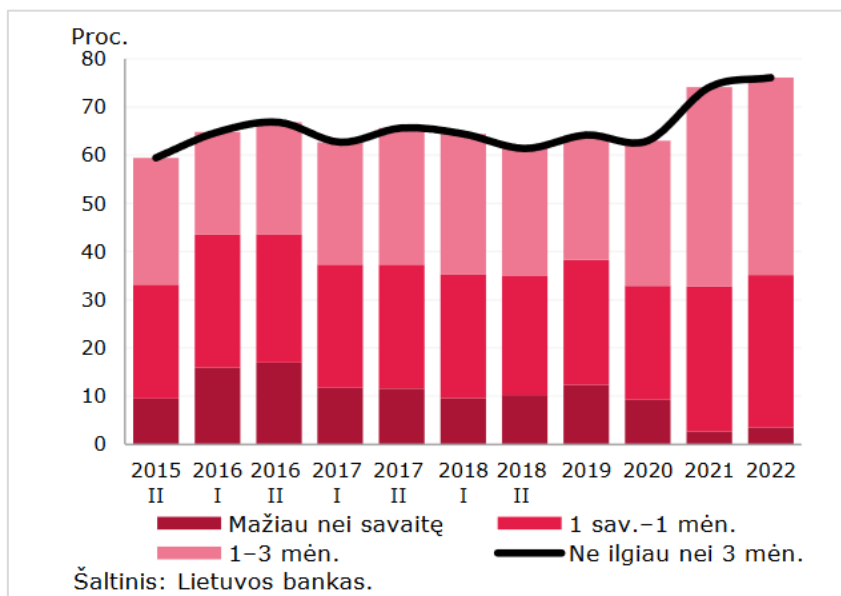
Kaip nurodoma šioje LB vykdytoje apklausoje „palūkanų normų didėjimas bei energijos ir kitų būtinųjų pragyvenimo išlaidų šuolis turėjo itin reikšmingą įtaką namų ūkių turimų įsipareigojimų vertinimui: šeši iš dešimties – daugiausia per visą apklausos vykdymo laikotarpį – teigia, kad turimi finansiniai įsipareigojimai yra našta, dažniausiai įvardyta įsipareigojimų nevykdymo priežastis – kasdienių išlaidų padidėjimas. Palyginti su praėjusiais metais, taip teigiančių namų ūkių dalis išaugo 36 proc. punktais. Turimus finansinius įsipareigojimus našta įvardijo net 70 proc. vidutinio amžiaus (30–49 m.) bei 52 proc. vyresnio amžiaus (50 m. ir daugiau) respondentų.“

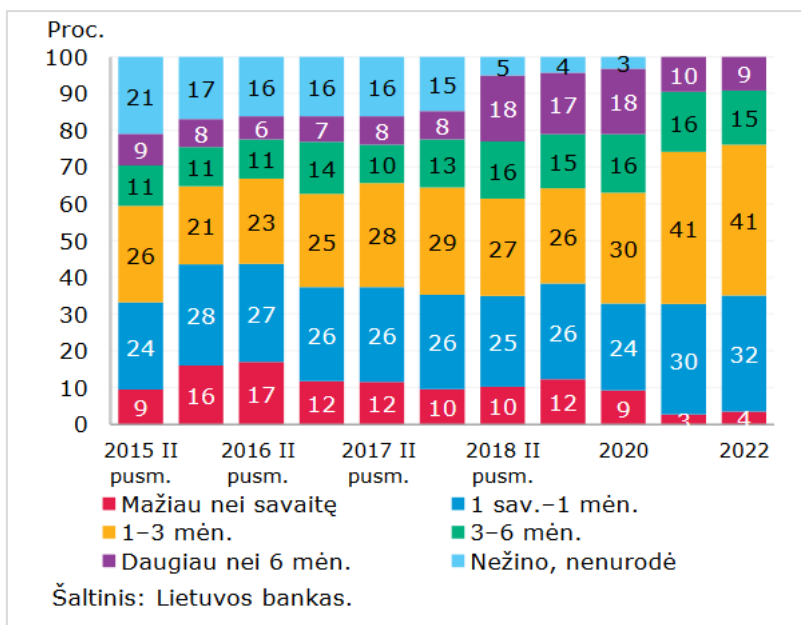
2.16 lentelė Namų ūkių vertinimas dėl turimų įsipareigojimų naštos ir patyrusių sunkumų vykdant įsipareigojimus dalis

Žiūrint į turimų santaupų rezervus, 3–6 mėn. pajamų rezervą teigė turintys 24% namų ūkių, o 9% teigė, kad, praradus pagrindinį pajamų šaltinį, turimų santaupų pakaktų ilgesniam nei 6 mėn. laikotarpiui. Trys iš keturių apklaustųjų nurodė, kad iš turimų santaupų negalėtų išgyventi ilgiau nei 3 mėn. Apie 3% respondentų teigė, kad turimų pinigų nepakanka maistui, o 28% teigė, kad maistui pakanka, tačiau sunku nusipirkti drabužių.

⁴⁴ https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/38706_1a343c26a8dbf401d3fff8967ea453c9.pdf [žiūrėta 2022 11 19]

2.17 lentelė. Procentas asmenų, kurie negalėtų iš turimų santaupų išgyventi ilgiau kaip 3 mėn.

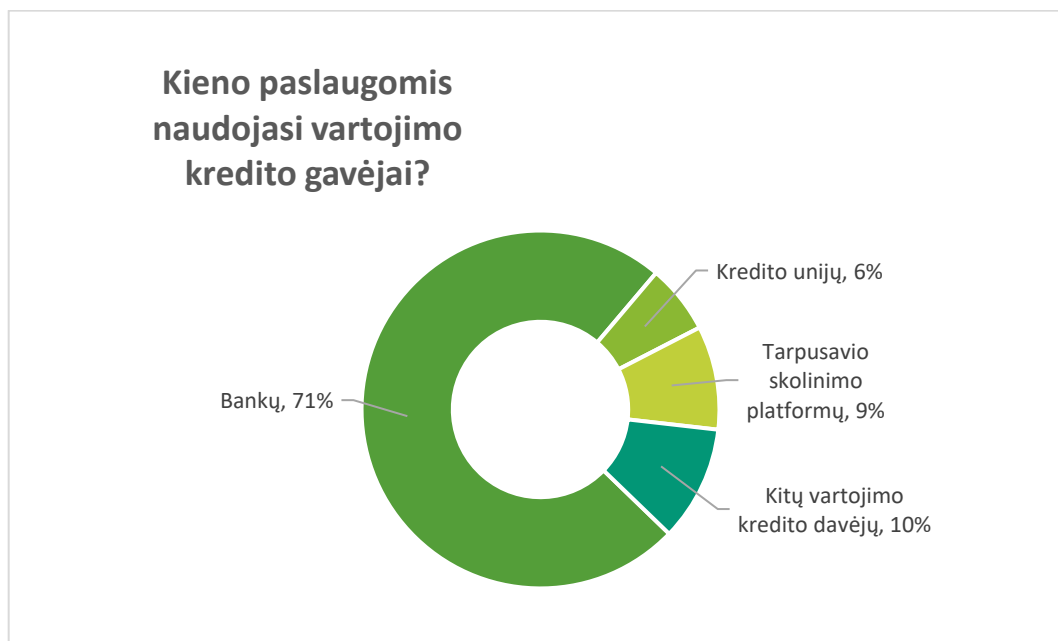

2.18 lentelė. Laikotarpis, per kurį namų ūkis galėtų gyventi papildomai nesiskolindamas būtinausioms išlaidoms, praradęs pagrindinį pajamų šaltinį

Pragyvenimui ateityje skolintis planuoja 6.2% respondentų.

Bendras finansinis elgesys

Lietuvos banko iniciatyva 2021 m. rudenį buvo atlikta gyventojų apklausa, siekiant išsiaiškinti pasitenkinimą tam tikromis finansų rinkos dalyvių teikiamomis finansinėmis paslaugomis. Viena iš apklausos dalių buvo apie vartojimo kreditus.⁴⁵ 2.19 diagramoje matome, kieno paslaugomis daugiausiai naudojosi vartojimo kredito gavėjai.

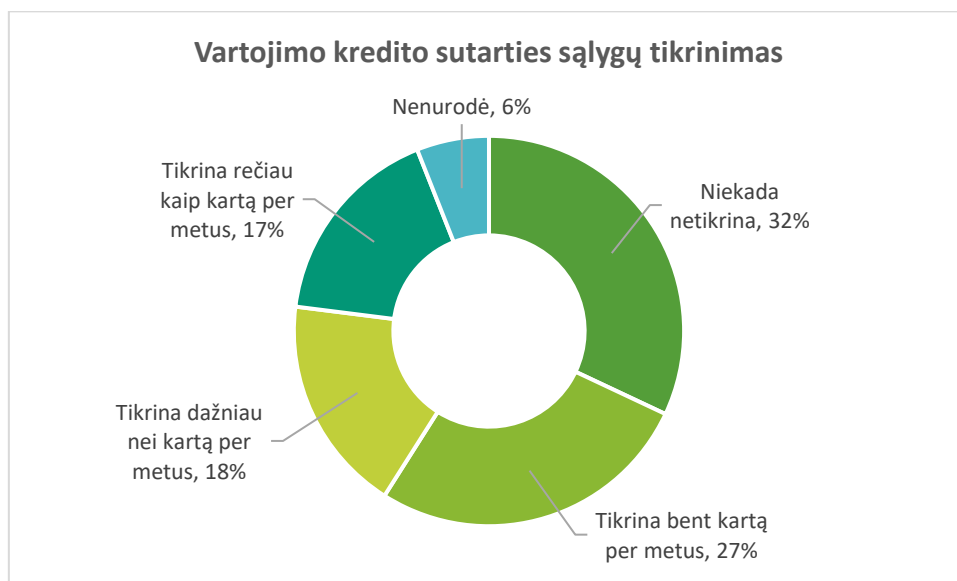

2.19 diagrama. LB apklausos apie vartojimo paskolų teikėjų pasirinkimą rezultatai

Įdomu, kad apklausos metu net 32 proc. vartojimo kredito gavėjų nurodė, jog niekada netikrina savo turimo vartojimo kredito sutarties sąlygų, rečiau kaip kartą per metus tai daro 17 proc. vartojimo kredito gavėjų. LB vartojimo kredito gavėjų dėmesį atkreipia į tai, kad net ir sudarius vartojimo kredito sutartį, gyventojai turi teisę ne tik pasitikrinti, ar sąlygos atitinka jų asmeninius poreikius, bet taip pat gali pasidomėti galimybe pakeisti vartojimo kredito davėją, kuris galėtų kredito gavėjui pasiūlyti geresnes ir poreikius labiau atitinkančias sąlygas (2.20 diagrama). Svarbu kreipti dėmesį į sutarties sąlygas, ypačingai palūkanas, nes kaip rodo anksčiau aptarta 2016 metų NSMOT apklausa, nemaža dalis greituosius kreditus pasiėmusių asmenų ir negalinčių jų išmokėti, kaip priežastį nurodo itin aukštas tokių paskolų palūkanas. Verta paminėti, jog nuo 2015 metų lapkričio 1 dienos įsigaliojo Atsakingo skolinimo nuostatai, kuriais buvo siekiama mažinti perteklinio įsiskolinimo riziką. Juose nustatoma ne tik tai, kad visų paskolų su palūkanomis suma negali sudaryti daugiau kaip 40% mėnesinių pajamų, bet kredito davėjai turi įvertinti ir asmens galimybę išsimokėti paskolą esant

⁴⁵ <https://www.lb.lt/lt/naujienos/pasitenkinimo-finansinemis-paslaugomis-apklausa-ka-gyventojai-zino-apie-vartojimo-kreditus> [žiūrėta 2022 11 12]

kredito palūkanų šuoliams.⁴⁶ Lietuvos banko atstovės Jovitos Krakauskienės teigimu, kredito rinka šiuo metu yra brandi. Vilniaus universiteto Teisės klinikos vadovės Viktorijos Medžiaušaitės teigimu, tarp asmenų, ieškančių teisinės pagalbos, dar pasitaiko atvejų kur jų greitųjų kreditų paskolos palūkanos nustebina žmones, nes siekia 75% ar net vienu atveju 83%. Šiuo metu Vartojimo kredito įstatyme yra įtvirtinta maksimali metinė palūkanų norma – už vieną išduotą kreditą ji negali viršyti 75 procentų. Taip pat delspinigių suma pagal įstatymą negali viršyti 0,05 procentų už vieną uždelstą dieną. Delspinigiai taip pat negali būti skaičiuojami daugiau kaip už 180 dienų.⁴⁷

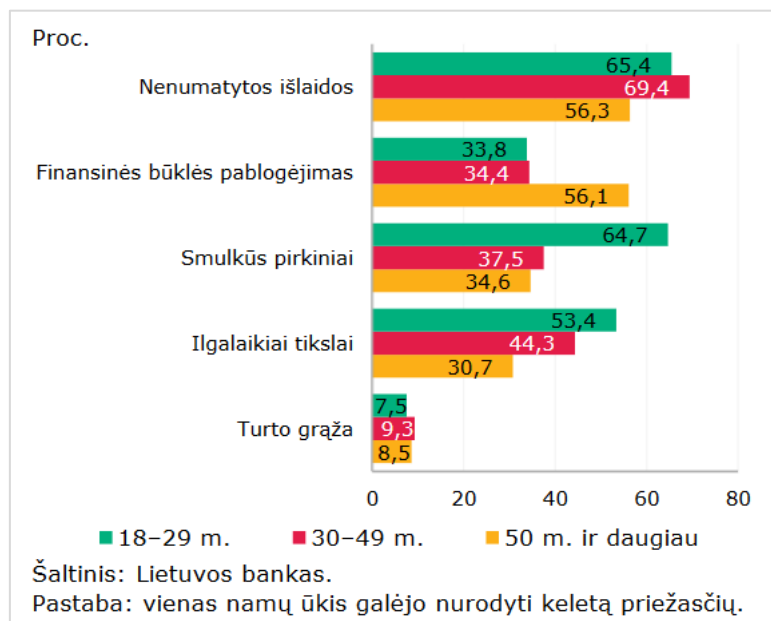
2.20 diagrama. Kiek vartojimo kredito gavėjų tikrina sutarties sąlygas

Grįžtant prie LB vykdytos apklausos vasaros metu⁴⁸, jos rezultatai nurodo, kad beveik aštuoni iš dešimties respondentų planuoja pajamas bei išlaidas ir siekia sutaupyti, tačiau sutaupančių namų ūkių dalis per metus sumenko 3% punktais – iki 56%. Dažniausiai (44% respondentų) per mėnesį sutaupoma suma buvo 31–150 Eur. 2.21 diagrama rodo kokios svarbiausios taupymo priežastys ir jų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes, tokios kaip nenumatytos išlaidos ateityje (62%), galimas finansinės būklės pablogėjimas ateityje (45%) proc. namų ūkių, taip pat smulkūs pirkiniai (40%) ir ilgalaikiai taupymo tikslai (39%).

⁴⁶ <https://www.lb.lt/lt/naujienos/atsakingojo-skolinimo-nuostatai-stiprinamas-skolininku-atsparumas-nepalankiems-palukanu-pokyciams> [žiūrėta 2022 11 20]

⁴⁷ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.390016/eAkcxLgxCE> [žiūrėta 2022 11 20]

⁴⁸ https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/38706_1a343c26a8dbf401d3fff8967ea453c9.pdf [žiūrėta 2022 11 19]

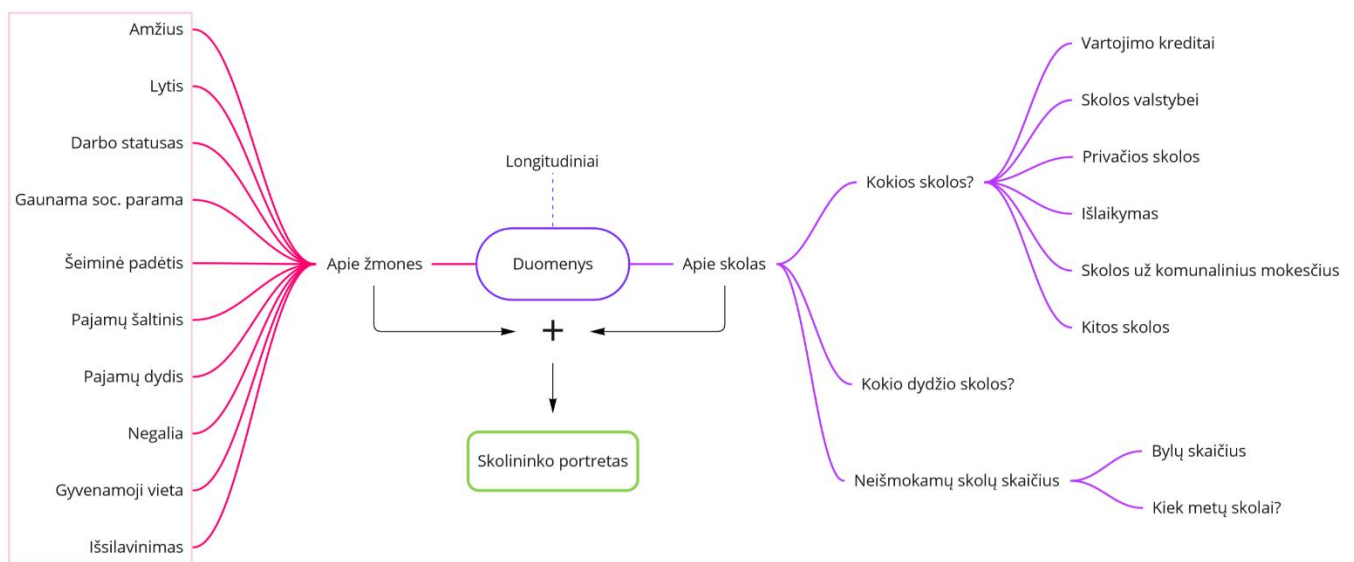

2.21 lentelė. Namų ūkių, kuriems per paskutinius 12 mėn. pavyko sutaupyti, pasiskirstymas pagal taupymo priežastis

Skolininko portretas

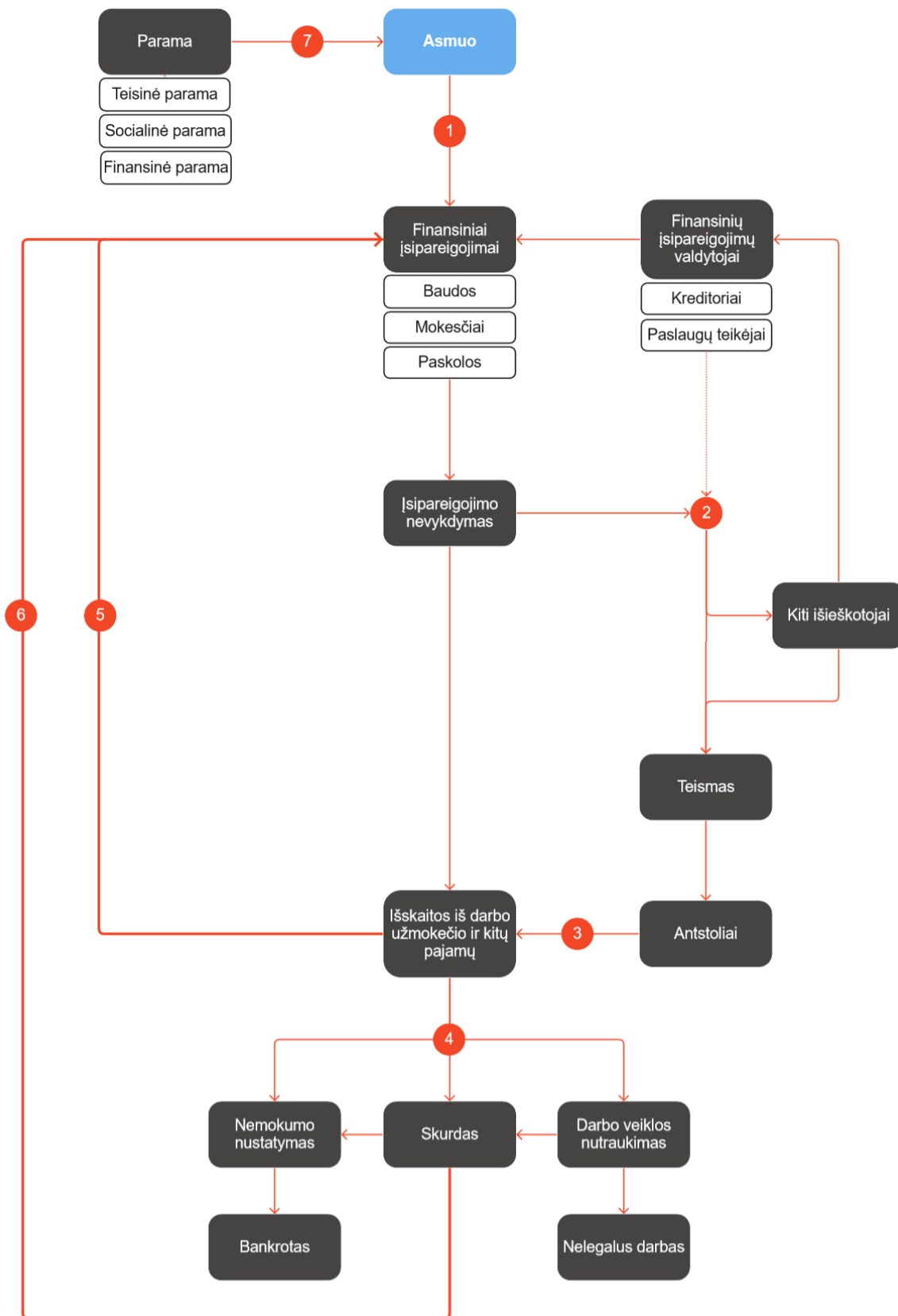
Įsiskolinimų klausimas apima labai daug sričių. Taip pat skola pati savaime nebūtinai yra problema, kol žmogus gali išsimokėti jas ir gyvenimo kokybė nenukenčia. Tačiau kaip rodo duomenys, nemažai daliai Lietuvos žmonių jos, deja, sukelia sunkumų. Siekiant suprasti, kur šioje plačioje temoje slypi problema ar problemos ir kuria linkme reiktų vykdyti duomenimis grįstus sprendimus norint padėti problemų su įsiskolinimais turintiems žmonėms svarbu suprasti, kas yra tas skolininkas.

Iki šiol išsamaus skolininko portreto sudaryti nebuvo mėginta. Pirmajame skyriuje aptarta, jog viena iš priežasčių yra tai, kad duomenys yra pasidalinę tarp skirtingų institucijų, ir jų apjungimas iki šiol buvo labai komplikotas. Šio projekto metu bus mėginama kurti tiek statistinį skolininko portretą, tiek ir mėginama analizuoti elgesį, kad suprastume, kada labiausiai reikia pagalbos, kad žmogus netaptų nemokus arba nepersiskolintų ir kaip padėti jau skolose esantiems asmenims. 2.22 pav. pateikiama schema, pagal kurią bus renkami duomenys statistiniam skolininko portretui. Schemoje nurodomos charakteristikos leistų matyti, pvz., kiek tarp pradelstus įsiskolinimus turinčių asmenų yra bedarbių, kokią paramą jie gauna, kiek tarp jų turi nustatytą nedarbingumą ar augina daugiau kaip 3 vaikus. Apjungus šiuos duomenis kartu su įsiskolinimais ir žinant kam jie įsiskolinę ir koks tų skolų dydis, galima svarstyti, kurioje vietoje reikalinga pagalba. Šioje apžvalgoje tai nebus plačiau nagrinėjama, nes duomenys dar renkami. Tačiau projekto eigoje bus išleisti atskiri dokumentai priklausomai nuo galimybės gauti duomenis.

2.22 pav. Duomenys, kurie reikalingi norint susidaryti skolų turinčio asmens portretą

Finansinių įsipareigojimų nevykdymo ekosistema

2.23 pav. Finansinio įsipareigojimo nevykdymo ekosistema

Ši ekosistema apibūdina esminius dalyvius, santykius tarp jų ir juos jungiančius procesus, kai nevykdomi finansiniai įsipareigojimai (laiku nesumokami mokesčiai, nemokamos įmokos už paskolą ir kt.) Ji parengta remiantis anksčiau pateikta informacija ir šaltiniais.

1 – asmuo prisiima finansinius įsipareigojimus (vartojimo paskolą, sudaro sutarį su energijos tiekėju, pasiima lizingą ir pan.)

2 – jei įsipareigojimas nėra vykdomas, to įsipareigojimo valdytojas, išnaudojęs visus kitus būdus, gali kreiptis į teismą vykdomojo rašto išdavimui ir tuomet pradeda skolą išieškoti per antstolius. Taip pat, gali tą skolą parduoti ir skolų išieškojimo įmonei, kurios tuomet tampa skolos savininkais. Šios įmonės gali arba mėginti skolą išieškoti patys, ar kaip skolos savininkai kreiptis į teismą skolos išieškojimui per antstolius.

3 – šioje vietoje svarbu paminėti, jog antstoliams pradėjus vykdyti išieškojimus ir kai vykdomos išskaitos iš atlyginimo, padengiama suma apims ne tik pačią skolą ir jos palūkanas bei delspinigius, tačiau taip pat ir antstolio atlyginimą bei administracines išlaidas, tad skola išauga.

4 – galimos išieškojimo proceso pasekmės. Dėl mažų likusių pajamų po išskaitų, gali būti sunku patenkinti būtiniausias poreikis. Taip pat žmogus gali nuspręsti, jog išskaitos per didelės ir jis paliks darbo rinką ir eis dirbti neformaliai, kad gautų daugiau pajamų ir išskaitos iš jo negalėtų būti nuskaičiuotos.

5 – išskaitos iš darbo užmokesčio gali vesti žmogų prisiimti daugiau finansinių įsipareigojimų, tokių kaip paskola skolai padengti ar gaunant mažesnes pajamas dėl išskaitų gali imti paskolas ir kasdieninėms reikmėms.

6 – namų ūkiai, esantys ties skurdo rizikos riba ar žemiau, dažniau sako, kad jiems sunku susimokėti mokesčius ir kitus įsipareigojimus laiku. Taip pat turi mažiau santaupų (kaip jau aptarėme anksčiau). Tad jiems gali vėl taip pat tekti skolintis papildomai, neturint pakankamai lėšų arba gali būti priversti pradėti mokėti mokesčių mokėjimą.

5 ir 6 punktai nurodo tokį skolų ratą, iš kurio žmogui gali būti labai sunku išsivaduoti.

7 – norint padėti žmogui išsivaduoti iš šio skolų rato, arba į jį nepatekti, turi būti teikiama atitinkama parama.

Skolų priežastys

Perteklinis įsiskolinimas yra kompleksinė problema, dėl to kartais sunku išskirti, kas yra priežastis, o kas yra pasekmė. Kartais skurdas gali lemti perteklinį įsiskolinimą, tačiau pernelyg dideli neišmokami įsipareigojimai gali nuvesti žmogų prie skurdo ribos. Taip pat ir su psichikos sveikata – problemos su skolomis neretai lemia ir santykių problemas bei pablogėjusią psichikos sveikatos būklę. Tačiau ir psichikos sveikatos sunkumai gali lemti, jog žmogui sunku išlaikyti darbą, tad tenka skolintis. Nors vieno atsakymo kas sukelia probleminį ar perteklinį įsiskolinimą nėra, galima atskirti individualaus (mikro) ir valstybinio (makro) lygio veiksnius kurie teoriškai daro įtaką asmenų skolinimuisi. Pagal Eurofound (2020)⁴⁹ tyrimą išskiriami šio tipo veiksniai:

Mikro veiksniai:

- Asmenys **patyrę riziką keliančius gyvenimo įvykius**, tokius kaip bedarbystė, santykių griūtis, liga, ar nenumatyti remonto darbai gali patirti staigius pajamų ir išlaidų pokyčius. Taip gali kilti barjerai skolų mokumui, dėl ko skolininkas gali patekti į antstolių taikinį.
- Asmenys **palaipsniui tampa pernelyg įsipareigoję**. Dėl lengvai prieinamų mažų paskolų žmonės nepastebėję gali susikrauti didelę naštą ateičiai. Tai gali nutikti dėl prasto finansinio raštingumo bei agresyvaus kreditorių marketingo. Taip pat elgesį gali paveikti priklausomybė nuo alkoholio, narkotinių medžiagų ar lošimo.
- Asmenims su mažomis pajamomis **reikia paskolų tam, kad pasiektų patenkinamą pragyvenimo lygį**. Į šią grupę patenka žmonės, gyvenantys iš socialinės paramos ar nedarbo išmokos. Dažnai dėl prasto kredito balo, pastariesiems gali tekti aukštesnės palūkanų normos.

Makro veiksniai:

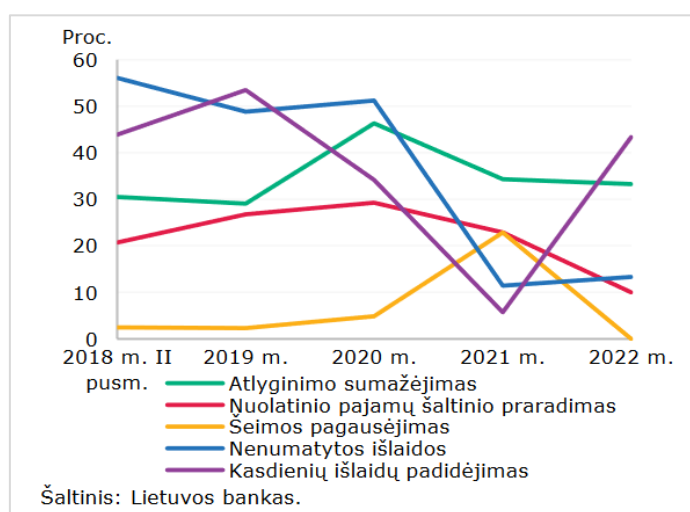
- **Kylančios būsto kainos kelia užstato vertę, taip skatinant skolinimąsi**. Pakilęs namų ūkio turtas taip pat gali kelti vartojimo lygį, kurį galima realizuoti paskolomis.
- Mažinamos algos gali didinti skolinimąsi, kaip **būdą išlaikyti vartojimo lygį pajamoms sumažėjus**, arba kai algos kyla mažiau nei kainų infliacija.
- Socialinės paramos mažėjimas gali skatinti namų ūkius skolintis tam, **kad pakeistų prarastas pajamas bazinėms reikmėms**.
- Senstanti visuomenės struktūra kelia spaudimą darbingo amžiaus asmenims **dėl kylančių senjorų išlaikymo kaštų**.
- Žemos palūkanos skatina skolinimąsi, nes **paskolos tampa pigesnės**.
- Kylanti kreditų pasiūla namų ūkiams **leidžia jiems daugiau įsiskolinti nei anksčiau**.

---

⁴⁹ Eurofound (2020), Addressing household over-indebtedness, Publications Office of the European Union, Luxembourg
<http://eurofound.link/ef19044>

Anksčiau minėto NSMOT 2016m. tyrimo rezultatai atitinka ekspertų vertinimus. Viena iš respondenčių turėjo įsiskolinimų antstoliams, nes niekur nedirbo ir gavo daug baudų už važiavimą be bilietėlio, kurių nemokėjo. Kitos respondentės vyras susirgo rimta liga ir negalėjo dirbti, turėjo menkas pajamas, tad prisikauptė ir daug skolų, įskaitant būsto paskolą. Kiti respondentai kurį laiką nemokėjo skolas ir kai ji pateko pas antstolius, ji išaugo dėl administracinių kaštų. Kaip teigia Valstybinio audito ataskaita, išieškant skolas iki 60 Eur, antstolio apskaičiuotos vykdymo išlaidos viršija skolos dydį nuo 1,8 iki 10 kartų, o tokios skolos kasmet sudaro apie trečdalį visų skolų, dėl kurių antstoliams pateikiami vykdomieji dokumentai.⁵⁰

Lietuvos banko 2022 m. apklausa⁵¹ nurodo šias įsipareigojimų nevykdymo priežastis: atlyginimo sumažėjimas, nuolatinio pajamų šaltinio praradimas, šeimos pagausėjimas, nenumatytos išlaidos, bei kasdieninių išlaidų padidėjimas (žr. 2.24 pav.).

2.24 pav. Namų ūkių pasiskirstymas pagal įsipareigojimų nevykdymo priežastis

Nestebina, kad nenumatytos išlaidos ar kasdieninių išlaidų padidėjimas patenka tarp priežasčių, nes kaip rodo anksčiau aptarti duomenys, nemažas procentas žmonių (36%) neturi rekomenduojamų 380 Eur santaupų nenumatytoms išlaidoms. O apie 23% neturi jokių santaupų.⁵²

Kaip rizikos grupė Lietuvoje ryškėja su vienišų tėvų su vienu ar daugiau vaikų namų ūkiai bei poros su 3 ir daugiau vaikų, bei namų ūkiai, patenkantys žemiau skurdo rizikos ribos. Šie namų ūkiai turi mažiau santaupų, nurodo įsipareigojimus kaip didesnę naštą, tačiau ir turi mažiau pinigų ir yra priversti skolintis. Taip pat šioms grupėms dėl pinigų stokos ne visada pavyksta laiku apmokėti ir su būstu nesusijusias sąskaitas (už telefoną, internetą, mokslą, ar gydymą).⁵³

⁵⁰ <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/23971/ar-uztikrinama-kad-antstoliams-ir-notarams-pavestos-valstybes-funkcijos-butu-vyk> [žiūrėta 2022 11 20]

⁵¹ https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/38706_1a343c26a8dbf401d3fff8967ea453c9.pdf [žiūrėta 2022 11 19]

⁵² <https://osp.stat.gov.lt/pajamos-vartojimo-islaidos-gyvenimo-salygos> [žiūrėta 2022 11 16]

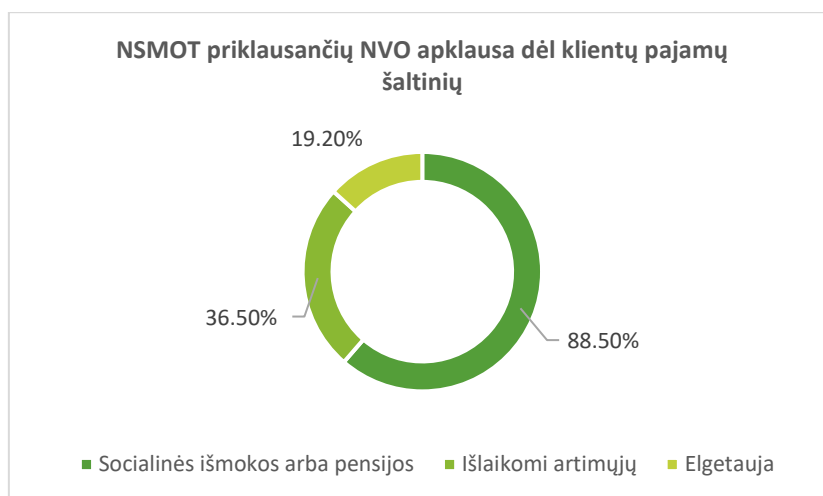
⁵³ Ten pat [žiūrėta 2022 11 16]

SADM socialinių paslaugų grupė nurodo, kad dažniausiai įsiskolinimų problema asmenims, ypačiai šeimoms, kyla dėl socialinių įgūdžių stokos. Kalbant su suinteresuotomis grupėmis, viena iš dažniausiai nurodomų priežasčių taip pat yra finansinio raštingumo stoka.

Skolų pasekmės

Nedarbas

Įsiskolinimai nurodomi kaip vienas didžiausių įsidarbinimo barjerų. 2022 m. spalio 1 d. besirengiančio darbo rinkai statusas suteiktas 13 700 asmenų, iš jų 9,5 proc. kaip kliūtį įsidarbinimui nurodė būtent turimus įsiskolinimus (spalio 1 dienai Lietuvoje registruota 142 tūkst. darbo neturinčių asmenų).⁵⁴ Kaip rodo NSMOT (2016)⁵⁵ tyrimas „finansinių paskatų dirbti tarp antstoliams perduotas skolas turinčių nepasiturinčių asmenų yra labai opi problema. Dažnai žmonės nedirba arba neturi motyvacijos siekti geriau apmokamo darbo, nes kuo didesnė alga – tuo daugiau nuskaičiuojama mokesčių.“ Toks atsakymas nestebina, nes jau aptarėme anksčiau, kad Lietuvoje išskaitos skoloms padengti yra vienos didesnių, ir jos galimos net iš mažesnių nei MMA pajamų. Pagal NSMOT atliktą tinklui priklausančių NVO apklausą, tarp skurstančių asmenų mažiau nei 50% įsiskolinusių klientų turi legalius darbus. Kiti šaltiniai nurodomi 2.25 paveikslėlyje.

2.25pav. NSMOT priklausančių NVO apklausos rezultatai, nurodantys, iš kokių šaltinių jų klientai gauna pajamas.

Žmonės, kurie nedirba legalaus darbo, dažniausiai taip pat nemoka mokesčių valstybei ir prisideda prie šešėlinės ekonomikos. Nėra ir didelės paskatos susirasti darbą, nes dėl antstolių nuskaičiuojamų sumų pajamos gali būti mažesnės. Kaip žinia, kuo ilgiau žmogus yra iškritęs iš darbo rinkos, tuo sunkiau susirasti darbą net

⁵⁴ <https://uzt.lt/naujienos/8/uzimtumo-pokyciai-padeda-greiciau-grizti-i-darbo-rinka:102> [žiūrėta 2022 11 21]

⁵⁵ <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/Studijos/Skurstan%C4%8D%C5%B3-%C5%BEmoni%C5%B3-%C4%AFsiskolinim%C5%B3-ir-j%C5%B3-priverstinio-i%C5%A1ie%C5%A1kojimo-per-antstolius-problema-Lietuvoje.pdf> [žiūrėta 2022 11 09]

tuomet, kai jau norisi, nes prarandami įgūdžiai. Taip pat dažnai tai lemia ir tolesnį skolinimąsi, nes trūksta pajamų kasdieninėms reikmėms. Kaip mini Užimtumo tarnyba, žmogus tampa skolų įkaitu. LR administraciniais duomenimis, 2021m. gruodžio 1d., Lietuvoje buvo 25,729 bedarbių, turinčių antstoliams perduotų įsiskolinimų (iš 174,9 tūkst. registruotų bedarbių).

Suprastėjusi psichikos sveikata

Perteklinį įsiskolinimą ir negalėjimą išmokėti skolų patiriantys asmenys turi didesnę riziką sirgti depresija lyginant su žmonėmis, kurie tokių skolų neturi.⁵⁶ Richardson, Elliott ir Roberts (2013)⁵⁷ atlikta meta-analizė rodo, jog yra stiprus ryšys tarp perteklinių įsiskolinimų ir įvykdytų savižudybių ir piktnaudžiavimo alkoholiu bei narkotikais. Skolos taip pat susijusios su prastesne sveikata. Švedijoje atliktas tyrimas rodo, kad savižudybės yra **2.5 karto** labiau tikėtinos tarp žmonių, turinčių įsiskolinimų ir patekusių pas jų antstolių atitikmenį, palyginti su kontroline grupe.⁵⁸

Deja, Lietuvoje nėra atlikta išsamesnių tyrimų siekiant suprasti psichikos sveikatos ir perteklinių įsiskolinimų ryšį. Tačiau problemines skolas turintys asmenys dažnai nurodo, kad negebėjimas grąžinti skolas pakerta jų savivertę. Dėl to žmonės jaučia gėdą ir tam tikrą stigmą ir ilgai nesikreipia pagalbos.⁵⁹ Tad pirmas žingsnis neretai būna problemos pripažinimas.

Skurdas

Skurdas ir įsiskolinimai tarpusavyje yra stipriai susiję. Kaip ir nagrinėjant kitas priežastis ir pasekmes, viena gali vesti prie kito ir atvirkščiai. Didelės išskaitos padengti skoloms gali nepalikti pakankamai finansinių resursų išgyvenimui, kas priveda prie skurdo. Taip pat, didėjant įsiskolinimams tarp vidutines pajamas uždirbančiųjų, jie gali kristi iki skurdo rizikos ribos, kai visi finansiniai įsipareigojimai yra išskaitomi iš jų pajamų.⁶⁰ Iš kitos pusės, jei žmonės tiesiog neturi pinigų, jie taip bus priversti skolintis, nes negalės susimokėti mokesčių. Turima skola gali priversti dar vienos skolos – tai dažnai pastebimas skurdo ir skolos ryšys. Jei žmogus jau vieną kartą buvo priverstas skolintis, tai padidina toleranciją skoloms ir tai lemia didesnę riziką prisiimti papildomų finansinių įsipareigojimų, kuriuos paskui gali būti sunku įvykdyti.⁶¹ Žmonės, gaunantys mažas pajamas, yra jautresni nenumatytoms situacijoms, tokioms kaip darbo netekimas ar skyrybos. Taip pat dažnai prisiimami kreditai yra vienintelis būdas kaip nepasiturintiems namų ūkiams susitvarkyti su kasdieniniu

⁵⁶ Eurofound (2020), Addressing household over-indebtedness, Publications Office of the European Union, Luxembourg
<http://eurofound.link/ef19044>

⁵⁷ <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/Studijos/Skurstan%C4%8Di%C5%B3-%C5%BEmoni%C5%B3-%C4%AFsiskolinim%C5%B3-ir-j%C5%B3-priverstinio-i%C5%A1ie%C5%A1kojimo-per-antstoliu-problema-Lietuvoje.pdf> [žiūrėta 2022 11 09]

⁵⁸ Financial indebtedness and suicide: A 1-year follow-up study of a population registered at the Swedish Enforcement Authority - Yerko Rojas, 2022 ([sagepub.com](https://www.sagepub.com)) [žiūrėta 2022 12 15]

⁵⁹ <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/Studijos/Skurstan%C4%8Di%C5%B3-%C5%BEmoni%C5%B3-%C4%AFsiskolinim%C5%B3-ir-j%C5%B3-priverstinio-i%C5%A1ie%C5%A1kojimo-per-antstoliu-problema-Lietuvoje.pdf> [žiūrėta 2022 11 09]

⁶⁰ <https://www.nbb.be/doc/ts/publications/wp/wp420en.pdf> [žiūrėta 2022 12 12]

⁶¹ <https://doi.org/10.1111/sipr.12074> [žiūrėta 2022 12 12]

gyvenimu ir išlaikyti bent kokį nors orų gyvenimo būdą. Taip pat dažnai nepasiturintys asmenys negali gauti gerų kredito pasiūlymų ir yra priversti imti paskolas su labai aukštomis palūkanomis.⁶² Mažas pajamas gaunantys namų ūkiai, turintys vaikų, dažnai ima kreditus būtiniausioms išlaidoms, nes tai gali būti vienintelė išėitis patenkinti esminius poreikius. Tačiau turimos skolos toliau daro spaudimą namų biudžetui, tad vaikai neretai vis tiek negauna visų būtinausių dalykų. O jeigu skola išlieka neišspręsta vaikams pasiekus pilnametystę, neretai tėvai prašo jau suaugusių vaikų tas skolas padengti, taip auginant skolas ir didinant pažeidžiamumą tarp kartų.⁶³ Lietuvoje, 2021 m. žemiau skurdo rizikos ribos gyveno apie 560 tūkst. šalies gyventojų. Skurdo rizikos lygis 2021 m. šalyje siekė 20% (ES vidurkis 16.6%). Lietuvos skurdo rizikos rodikliai yra vieni iš didžiausių Europos Sąjungoje, o situacija nesikeičia daug metų.⁶⁴

Benamystė

Lietuvoje skolininkas gali būti iškeldintas iš būsto, jei skolos viršija 4 tūkstančius eurų. Kadangi suma nėra indeksuota, infliacijos kontekste tapti benamiu tampa vis lengviau. Ši suma taip pat siekia tik trečdalį skolų sumos, reikalaujamos norint inicijuoti fizinio asmens bankrotą (25 MMA). Iškeldinimai ypač skaudžiai paveikia socialinių būstų gyventojus, kuriems skolas susitvarkyti dar sunkiau. Kaip minėjo NSMOT (2016) tyrimo respondentai, „jeigu žmogus nesugebėjo išsilaikyti socialiniame būste, tai mažai tikėtina, kad jis išsilaikys nuomodamasis“.⁶⁵

Makroekonominiai padariniai

Kylantys namų ūkių įsiskolinimai padaro juos jautresnius palūkanų normų ir pajamų pokyčiams. Vartojimo išlaidų dydis taip pat tampa jautresnis ateities pajamų lūkesčiams. Dėl skolų krenta žemiausio ir vidurinio ekonominio sluoksnio taupymas, didėja turto ir pajamų nelygybė, nes skolos įgalina realių algų stagnaciją, leisdama kelti vartojimo lygį nekylant algoms.⁶⁶ Tarptautinis Valiutos Fondas taip pat patvirtino, jog vyrauja negatyvus santykis tarp namų ūkių skolos bei ateities BVP augimo. Pirma, dėl to, kad skolos itin sumažina vartojimą negatyvių ekonominių šokų metu. Antra, nes skolos didina bankininkystės krizių tikimybę ateityje. Trečia, finansinio nuosmukio rizikos gali būti nuvertintos dėl pernelyg optimistiškų investuotojų lūkesčių, asocijuojamų su skolų augimu.⁶⁷

⁶² <https://www.nbb.be/doc/ts/publications/wp/wp420en.pdf> [žiūrėta 2022 12 12]

⁶³ <https://www.finance-watch.org/insolvency-syndrome-when-over-indebtedness-affects-health-and-well-being/> [žiūrėta 2022 12 12]

⁶⁴ <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/Metin%C4%97-skurdo-ir-socialin%C4%97s-atskirties-ap%C5%BEvalga/Skurdas-ir-socialin%C4%97-atskirtis-Lietuvoje-2022.pdf> [žiūrėta 2022 12 15]

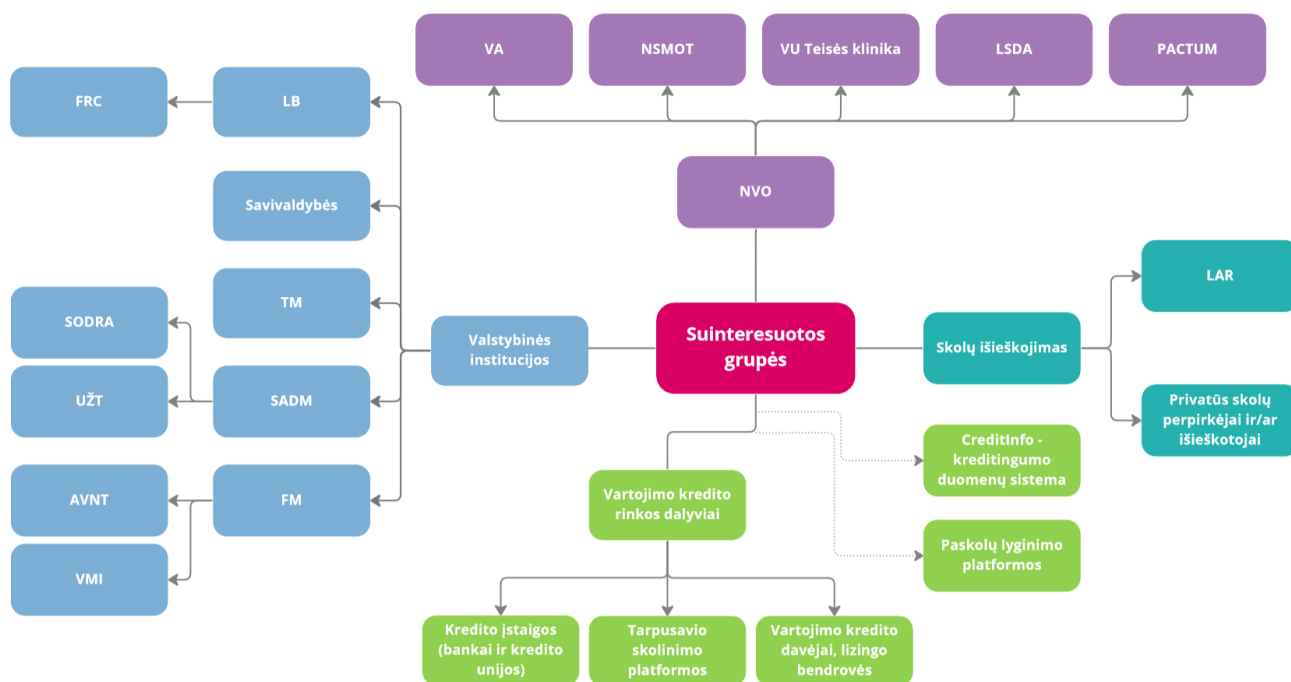
⁶⁵ <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/Studijos/Skurstan%C4%8Di%C5%B3-%C5%BEmoni%C5%B3-%C4%AFsiskolinim%C5%B3-ir-j%C5%B3-priverstinio-i%C5%A1ie%C5%A1kojimo-per-antstolius-problema-Lietuvoje.pdf> [žiūrėta 2022 11 09]

⁶⁶ Mian, Straub, Sufi (2020) The saving glut of the rich. National bureau of economic research. <http://www.nber.org/papers/w26941>

⁶⁷ Alter, Feng, Valckx (2018) Understanding the Marco-Financial Effects of Household Debt: A Global Perspective. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2018/wp1876.ashx>

3. Suinteresuotos grupės

Siekiant suvokti, kodėl skolų situacija yra tokia, kokia yra, verta apžvelgti šalis, kurios paveikia, arba yra paveiktos skolinimosi rinkos veiksniai. Šalys gali būti suinteresuotos perteklinių įsiskolinimų sukeltų padarinių sprendimu, turėti skolomis paremtą verslo modelį, būti atsakingos už teisėkūros pagrindą skolų rinkai, ar turėti įtakos perteklinio įsiskolinimo problemos sprendimams ir jų įgyvendinimui.

3.1 pav. Suinteresuotųjų grupių žemėlapis

Valstybinės institucijos

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra bene labiausiai suinteresuota įsiskolinimų problemos sprendimu. 2023-2025 metų strateginis SADM veiklos planas⁶⁸ išskiria keturis prioritetus, kurie visi yra paveikiami skolų dinamikos:

- 1 PRIORITETAS - Individualizuotos socialinės paslaugos ir socialinės srities darbuotojų įgalinimas. Kadangi skolos unikaliai veikia žmogaus elgesį ir psichologinę būseną, skolininkams reikia individualius poreikius atliepančių paslaugų, kurias gali teikti tik gerai skolų problematiką išmanantys socialinės srities darbuotojai.
- 2 PRIORITETAS - Neįgalųjų teisių apsauga ir paslaugų plėtra. Penktadalis skolininkų turi negalią, todėl sprendimai skolininkams paveiks ir žmonių su negalia teisių apsaugą bei paslaugų plėtrą.

⁶⁸ <https://socmin.lrv.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai/strateginiai-veiklos-planai> [žiūrėta 2022 11 12]

- 3 PRIORITETAS - Socialinės apsaugos išmokų adekvatumas ir tvarumas. Didelė dalis įsiskolinimų nutinka patyrus rizikingus gyvenimo įvykius, o skolų laiku negražinus dar labiau kyla skurdo ir benamystės rizika. Todėl daugelis skolininkų priklauso socialinės rizikos grupėms ir remiasi socialine parama. Minimaliems skolininkų poreikiams užtikrinti būtinos adekvačios socialinės apsaugos išmokos ir jų tvarumas.
- 4 PRIORITETAS - Efektyvi užimtumo politika. Dėl sąlyginai didelių išskaitų iš darbo užmokesčio tarifų, padidėjusių administracinių kaštų ir su skolomis asocijuojamos socialinės stigmos, skolos dažnai tampa barjeru įsidarbinimui. Sprendimai įsiskolinimui mažinti didintų visuomenės užimtumą.

Įsiskolinimų problematika atitinka SADM išsikeltus strateginius prioritetus. Svarbią rolę skolų ekosistemoje užima ir SADM pavaldžios institucijos:

- „Sodros“ veikla apima apskaitą užtikrinant priskaičiuotų valstybinio socialinio draudimo įmokų sumų, baudų, delspinigių surinkimą ir jų išieškojimą, teisingą duomenų apie apdraustuosius asmenis ir išmokų gavėjus tvarkymą bei įstatymuose nustatytų valstybinio socialinio draudimo išmokų, pensijų anuitetų ir kitų išmokų paskyrimą bei mokėjimą išmokų gavėjams.
- *Užimtumo Tarnyba* siekia padėti darbo ieškantiems įsitvirtinti darbo rinkoje. Tai itin svarbu 25 tūkstančiams įsiskolinusių bedarbių, kuriems UŽT konsultantas dažnai būna pirmas pagalbos punktas siekiant sėkmingai spręsti su įsiskolinimais susijusias problemas

Teisingumo ministerija (toliau – TM) skolų kontekste atsakinga už teisėkūros procesą, valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, vartotojų teisių apsaugą ir baudžiamąją justiciją. Tai reiškia, jog TM yra atsakinga už skolų išieškojimo tvarką, išskaitų nuo darbo užmokesčio dydį, bei instrukcijas antstoliams. Skolininkams itin svarbi valstybės garantuojama teisinė pagalba naviguojant įsiskolinimų teisinius aspektus, gražinimo, išskaitų ir neapmokestinamų pajamų deklaravimo klausimais. TM taip atsakinga už Civilinį kodeksą, kuriame yra daug aktualių nuostatų, pvz., iš kokių lėšų galimos išskaitos.

Finansų Ministerija (toliau – FM) planuoja ir tvirtina valstybės biudžetą, formuoja šalies gerovės augimo tikslus, siekia skatinti ekonomikos produktyvumą. Skolų kontekste labiausiai figūruoja FM pavaldžios institucijos:

- *Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba* administruoja fizinių asmenų bankroto ir nemokumo procedūras. Tam tikrais atvejais, bankrotas lieka kaip paskutinė galimybė įveikti su skolomis susijusias problemas
- *Valstybinė Mokesčių Inspekcija* atsakinga už efektyvų ir tikslų mokesčių administravimą visuomenei ir valstybei. Kadangi itin didelė dalis skolų yra už nesumokėtus mokesčius ir administracines baudas, VMI tampa svarbia dalyve skolų ekosistemoje.

Lietuvos Bankas. LB kompetencija yra apibrėžta Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo (LBĮ) 8 straipsnyje⁶⁹. LB atlieka finansų rinkos priežiūrą. Be priežiūros funkcijos, Lietuvos bankas taip pat vykdo politiką, kuria siekia prisidėti prie visos finansų sistemos stabilumo apsaugos, įskaitant finansų sistemos atsparumo stiprinimą ir sisteminės rizikos susidarymo mažinimą, kad būtų užtikrintas tvarus finansų sektoriaus įnašas į ekonomikos augimą prižiūri ir plėtoja finansų sektorių. LB 2022m. rugsėjo mėn. įsteigė *Finansinio raštingumo centrą* (toliau FRC). Centras siekia, kad vartotojai priimtų racionalius finansinius sprendimus, žinotų finansinių paslaugų alternatyvas ir rinktųsi paslaugas palyginę kelis finansų rinkos dalyvius ir tampa vienu iš skolų prevenciją vykdančių žaidėjų. LB taip nagrinėja vartotojų ginčus ir skundus dėl finansinių paslaugų teikimo.

Savivaldybės turi galimybę teikti pirminę teisinę pagalbą, socialinę paramą (pvz., skirti lėšas skoloms padengti⁷⁰) ir kitaip remti skolininkus.

NVO

Nacionalinis skurdo mažinimo tinklas vienija 59 tinklui priklausančias Lietuvos nevyriausybinės organizacijas, kovojančias su skurdu ir socialine atskirtimi. Kadangi įsiskolinimai kelia skurdo ir socialinės atskirties riziką, NSMOT suinteresuotas skolų sprendimu ir yra viena aktyviausių organizacijų tiriančių ir pasisakančių skolų klausimu.

Vartotojų Alijansas (toliau – VA) jungia daugiau kaip dešimtį aktyviausių nevyriausybinių Lietuvos vartotojų teisių organizacijų, kurių tikslas - nacionaliniu ir tarptautiniu mastu ginti Lietuvos vartotojų ir vartotojų asociacijų interesus valstybės institucijose, verslo struktūrose bei nevyriausybiniame sektoriuje, visapusiškai gerinti vartotojų teisių apsaugą Lietuvoje. Skolų rinkoje, VA siekia užtikrinti privačių paskolų vartotojų apsaugą ir įsiskolinimo prevenciją skolų konsultacijų paslaugų plėtra.

Vilniaus universiteto teisės klinika teikia nemokamą pirmąją teisinę pagalbą, padedant skolininkams naviguoti teismo sprendimus, antstolių reikalavimus ir grąžinimo sąlygas.

Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija – socialiniams darbuotojams neretai tenka žmonėms, turintiems probleminių įsiskolinimų, teikti pagalbą.

VŠĮ biuras Pactum – dirba tarpininkavimo, mediacijos, pagalbos šeimai srityje. Vykdo projektą „Skola – ne bėda, dirbsiu – atiduosiu“.

⁶⁹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15110> [žiūrėta 2022 11 22]

⁷⁰ 2022 m. sausio 17 d. Vilniaus miesto savivaldybės VIENKARTINIŲ, TIKSLINIŲ, SĄLYGINIŲ IR PERIODINIŲ PAŠALPŲ SKYRIMO IR MOKĖJIMO TVARKOS APRAŠAS

Skolų išieškotojai

Lietuvos antstolių rūmai vienija Lietuvos Respublikos antstolius, kuriems perduodama atsakomybė priverstine teisine tvarka išieškoti didžiąją dalį skolų. Jų rankose yra virš 250 tūkstančių skolų išieškojimų bylų todėl LAR yra kertinis veikėjas skolų ekosistemoje. Antstoliai atsakingi už bylų administravimą, skolų gražinimo sąlygas, skolos restruktūrizacijos ir nurašymo susitarimus. Antstolių veikla reglamentuojama Civilinio proceso kodekso, Antstolių įstatymo, bei Antstolių profesinės etikos kodekso ir kitų teisės aktų nuostatų.

Skolų pirkimo ir/ar išieškojimo įmonės yra privačios alternatyvos valstybės antstoliams (pvz., „Conlex“, „Julianus Inkaso“ ir kt.). Skolų išieškotojai neturi tokių teisinių įgaliojimų, kaip antstoliai, tačiau turi daugiau resursų ikiteisminiams skolų išieškojimams. Jie negali taikyti griežtų priemonių, siekiant kreditoriams sugrąžinti teismo ar kitų institucijų sprendimais pripažintas skolas kaip antstoliai, kuriems patikėta vykdyti priverstinio pobūdžio teises funkcijas. Skolų išieškojimų bendrovių veikla jokių specialiu įstatymu neregamentuota.

Vartojimo kredito rinkos dalyviai

- Kredito įstaigos – bankai ir kredito unijos.
- Vartojimo kredito davėjai, lizingo bendrovės (tai paprastai susijusios bankų bendrovės). Vartojimo kredito davėjas – asmuo, išskyrus fizinį asmenį, kuris verslo tikslais teikia arba įsipareigoja suteikti vartojimo kreditus. Teisę verstis vartojimo kreditų teikimo veikla asmuo turi tik tada, kai priežiūros institucija įrašo jį į Viešąjį vartojimo kredito davėjų sąrašą. Verstis vartojimo kreditų teikimo veikla neturi teisės fiziniai asmenys ir pelno nesiekiantys asmenys.⁷¹
- Tarpusavio skolinimo platformos. Tarpusavio skolinimo platformos operatorius – juridinis asmuo, kuris administruoja tarpusavio skolinimo platformą (informacinė sistema, per kurią vykdomas tarpusavio skolinimas). Teisę verstis tarpusavio skolinimo platformos operatorius veikla asmuo turi tik tada, kai priežiūros institucija įrašo jį į Viešąjį tarpusavio skolinimo platformos operatorių sąrašą. Verstis vartojimo kreditų teikimo veikla neturi teisės fiziniai asmenys ir pelno nesiekiantys asmenys.⁷²

„CreditInfo“ yra kredito informacijos ir rizikos valdymo sprendimų paslaugų teikėja. Kad apskaičiuotų vartotojų kredito reitingą, „CreditInfo“ kaupia bene didžiausią skolų duomenų bazę.

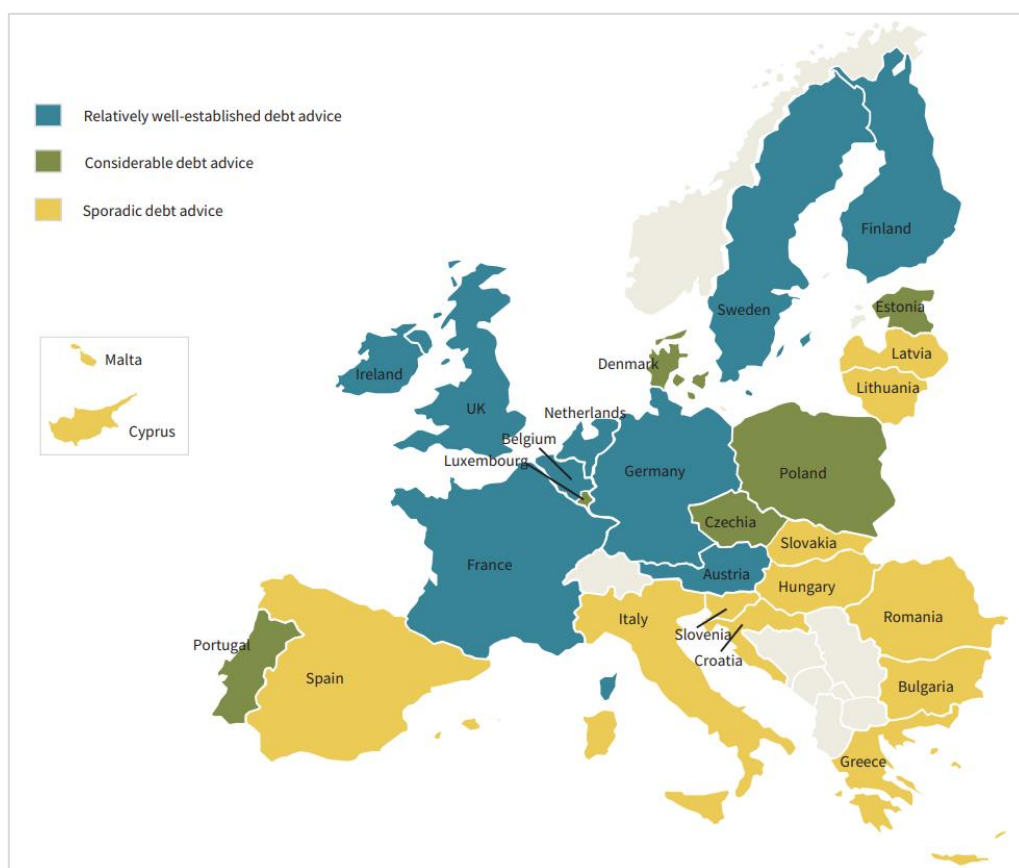
Paskolų lyginimo platformos - siūlo galimybę palyginti siūlomų paskolų palūkanas ir gražinimo sąlygas. Padeda žmonėms rasti potencialiai geriausių jiems sprendimą, taip užkamšant finansinio raštingumo spragas (pvz., „Lenders“).

⁷¹ <https://www.lb.lt/lt/vartojimo-kredito-davejai-1> [žiūrėta 2022 11 29]

⁷² <https://www.lb.lt/lt/tarpusavio-skolinimo-platfomos#ex-1-4> [žiūrėta 2022 11 29]

4. Parama įsiskolinusiems ir gerosios praktikos Lietuvoje

Lietuvoje egzistuojanti parama įsiskolinusiems asmenims nėra centralizuota. Nėra vienijančios institucijos, kuri reguliuotų ir apjungtų bei teiktų kompleksines pagalbos priemones. Palyginimui, Vokietijos įstatymuose nustatyta, kad savivaldybės ir regionai yra atsakingi už skolų konsultavimo finansavimą. Savivaldybės finansuoja skolų konsultavimo išlaidas asmenims, gaunantiems socialines išmokas pagal vieną iš dviejų pagrindinių apsaugos sistemų: tiems, kurie pripažinti darbingais, ir tiems, kurie nėra darbingi. Regionai finansuoja pasirengimą privataus bankroto byloms. Taip pat yra paslaugų, kurias savo lėšomis finansuoja labdaros organizacijos, teikiančios pagalbą grupėms, kurioms kai kurios savivaldybės netaiko pagalbos, pavyzdžiui, savarankiškai dirbantiems asmenims arba pensininkams⁷³. Kaip Lietuva atrodo Europos kontekste, pateikiama 5.1 paveikslėlyje.

Šaltinis: Eurofound

4.1 pav. Pagalbos skolų klausimais prieinamumas Europos šalyse. Mėlyna spalva žymi labai gerai įtvirtintas pagalbos priemones, žalia spalva nurodo žymų pagalbos prieinamumą, o geltona spalva žymi pavienę pagalbą, kur patenka ir Lietuva.⁷⁴

⁷³ Eurofound (2020), Addressing household over-indebtedness, Publications Office of the European Union, Luxembourg
<http://eurofound.link/ef19044>

⁷⁴ Ten pat

Toliau aptarsime įvairią pagalbą, kurią gali gauti ir kuri teikiama įsiskolinusiems asmenis. Taip pat ir kokia pagalba gali būti prieinama ateityje.

Teisinė pagalba

Įsiskolinę asmenys, norintys pasikonsultuoti dėl savo įsiskolinimų, turi teisę kreiptis pirminei teisei pagalbai. Pirminė teisinė pagalba trunka 1 valandą ir galima gauti 1 kartą 1 problemai spręsti.⁷⁵

Viena iš vietų, kur žmonės kreipiasi tokios pagalbos yra Vilniaus universiteto Teisės klinika. Visi konsultantai yra 3-4 kurso studentai. Tai jų profesinė praktika. Pagal Teisės klinikos (toliau – TK) vadovės Viktorijos Medžiaušaitės pateiktus duomenis, 2021 m. įvykdyta 6500 konsultacijų, apie 400-500 per mėn. Iš jų, su antstoliais ir notariais susijusiais klausimais 2021m. įvykdyta 328 konsultacijos ir tarp jų apie 200-250 galėjo būti antstolių klausimai. Žmonės kreipiasi, kai pamato areštą sąskaitoje, retai kreipiasi iki to. Tam, kad atsirastų areštas, turi vykti teismas ir būti išduotas vykdomasis raštas. Dažniausiai žmonėms tenka paaiškinti skolos išieškojimo procesą (antstolių veiksmai aiškiai aprašyti jų sprendimų vykdymo instrukcijose)⁷⁶. Kartais TK padeda besikreipiantiems asmenims parašyti skundus antstoliui arba parengti dokumentus antstolių informavimui. Kadangi antstoliai neturi informacijos, ar iš asmens gaunamų pajamų jie gali vykdyti išskaitas, TK tenka žmonėms paaiškinti, jog jie turi antstolius apie savo gaunamų pajamų rūšį informuoti. Jei žmogus nori apskusti pačią skolą, tuomet pildomas prašymas antrajam etapui. Kartais konsultacija būna tiesiog paklausimas. Tokios konsultacijos, kaip ir apibrėžiama pirmine teisine pagalba, būna vienkartinės. Dažniausiai žmonės nesiginčija dėl skolos fakto, tačiau kas nustebina dažniau, tai palūkanos. Tuomet net ir maža skola, nemokėta tik kelis mėnesius, gali ženkliai užaugti. Jei žmogus sektų savo skolą, žinotų kada teismas, galėtų palūkanas užginčyti ir skola taip stipriai neišaugtų. TK privalo teikti pagalbą Vilniaus miestui, tačiau retais atvejais žmonės kreipiasi ir iš kitų miestų ar savivaldybių.

Savivaldybės taip pat teikia pirminę teisinę pagalbą.

NVO pagalba

NVO teikia įvairaus pobūdžio pagalbą įsiskolinusiems asmenims. Jau aptarėme VU Teisės klinikos teikiamą teisinę pagalbą. NSMOT savo tyrime išskyrė jų tinklo organizacijų teikiamą pagalbą 4.2 lentelėje. Savo tyrime jie nurodė, kad labai trūksta psichologinės bei teisinės pagalbos.

⁷⁵[https://vgtot.lrv.lt/uploads/vgtot/documents/files/Teisin%C4%97s%20konsultacijos%20\(pirmin%C4%97%20teisin%C4%97%20pagalba\).pdf](https://vgtot.lrv.lt/uploads/vgtot/documents/files/Teisin%C4%97s%20konsultacijos%20(pirmin%C4%97%20teisin%C4%97%20pagalba).pdf) [žiūrėta 2022 11 20]

⁷⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.265010/aNMciJZAqC> [žiūrėta 2022 11 29]

Pagalbos formos, siūlomos NVO	
Pagalba tvarkant dokumentus	81%
Tarpininkavimas / palydėjimas	75.50%
Kitos socialinės konsultacijos / informavimas	73.60%
Ilgūdžių lavinimas (finansinio raštingumo, asmeninio biudžeto planavimo ir pan.)	47.20%
Pagalba įsidarbinant (profesinės kvalifikacijos kėlimas ir kt.)	35.80%
Parama pinigine ir/ar nepinigine forma	35.50%
Psichologo konsultacijos	22.60%
Teisinės konsultacijos / pagalba	22.60%
Kita	5.70%

4.2 lentelė. NSMOT (2016) tyrimo metu 53 NVO nurodyta pagalba, teikiama įsiskolinusiems asmenims.⁷⁷

LSDA – socialiniams darbuotojams neretai tenka padėti žmonėms su jų įsiskolinimais. Kaip dalinasi LSDA prezidentė Jūratė Tamašauskienė, dažniausiai stengiamasi padėti skolas susisteminti. Tarpininkaujamas kreipiantis į antstolius mėginant sudaryti mokėjimų planus. Dirbant su šeimomis vienas iš tikslų yra mažinti skolas ir pagalbos šeimai plane tarp rodiklių tai gali būti nurodyta. Viena iš kliūčių siekiant teikti pagalbą nurodoma tai, kad socialiniai darbuotojai neturi jokių apmokymų, kaip dirbti su skolomis. Jiems neretai tenka patiems ieškoti informacijos bei bendradarbiavimo partnerių.

Vartotojų aljansas vadovauja Europos platformos, skirtos užkirsti kelią pernelyg dideliame įsiskolinimui, sukūrimui Lietuvoje (angl. PEPPi). Projektas bus vykdomas iki 2023 metų gruodžio mėnesio.

PEPPi projektu siekiama:

1. Padidinti skolų konsultavimo paslaugų prieinamumą Lietuvoje.
2. Pagerinti konsultavimo dėl skolų paslaugų teikimo struktūrų veiklos efektyvumą, sukūriant arba stiprinant specialius ekspertų konsultantų tinklus.

VŠĮ biuras Pactum pradėjo 3 skyriuje minėtą projektą, kurio metu įsiskolinusiems asmenims, kurie susiduria su įsidarbinimo problemomis, bus teikiama skolų konsultanto ir psichologo pagalba. Projekto metu bus teikiamos tarpininkavimo paslaugos (bendraudant su antstoliu, derantis dėl mokėjimo tvarkos ar palankesnių sąlygų) taip pat ir informavimo bei konsultavimo paslaugos skolų valdymo klausimais. Psichologo pagalba bus siekiama padėti žmonėms suprasti savo jausmus bei poreikius, suprasti savo situaciją, kad būtų lengviau įveikti sunkumus.⁷⁸

⁷⁷ <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/Studijos/Skurstan%C4%8Di%C5%B3-%C5%BEmoni%C5%B3-%C4%AFsiskolinim%C5%B3-ir-%C5%B3-priverstinio-i%C5%A1ie%C5%A1kojimo-per-antstolius-problema-Lietuvoje.pdf> [žiūrėta 2022 11 09]

⁷⁸ <https://mediatoriai.lt/skola-ne-beda-dirbsiu-atiduosi> [žiūrėta 2022 12 12]

Savivaldybių teikiama pagalba

Be valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, savivaldybės, įgyvendindamos savarankišką savivaldybių funkciją, turi galimybę bei teisinį pagrindą skirti papildomą socialinę paramą kitais Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme⁷⁹ nenumatytais atvejais (skirti vienkartinę, tikslinę, periodinę, sąlyginę pašalpą ar teikti kitą socialinę paramą). Pažymėtina, kad papildomos socialinės paramos skyrimo tvarkos nustatymas yra išimtinė savivaldybės tarybos kompetencija. Jeigu savivaldybės nepanaudoja visų lėšų, skirtų piniginei socialinei paramai, gali jas perskirstyti kitoms socialinės apsaugos sritims finansuoti, tarp kurių – finansinei paramai, skirtai skurdiui ir socialinei atskirčiai mažinti ir kt. Manytina, kad tai pakankamas įrankis savivaldybėms efektyviai vykdyti savarankišką piniginės socialinės paramos teikimo funkciją ir, įgyvendinant Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo nuostatas, ieškoti veiksmingiausių socialinės paramos teikimo būdų sprendžiant problemą dėl gyventojų įsiskolinimų.

Nuo 2022-07-01 Socialinių paslaugų katalogas papildytas nauja prevencine paslauga - potencialių socialinių paslaugų gavėjų paieška, kuri apima asmenų, kurie patiria įvairių sunkumų, paiešką, santykio su jais užmezgimą, palaikymą ir (ar) jų įtraukimą į pagalbos procesą.⁸⁰

Žmonės taip pat turi galimybę kreiptis dėl kompensacijų su būstu susijusioms išlaidoms, tokioms kaip šildymas, geriamojo ir karšto vandens mokesčiai ar mokesčiai už renovaciją. Kaip praneša žiniasklaida, 2022 metų rudenį prašymų dėl kompensacijų daugumoje savivaldybių padaugėjo 2-3 kartus, tai lemia ir įstatymų pakeitimai, kuriais daugiau žmonių turi teisę tokią pagalbą gauti.

Nors savivaldybės turi daug galimybių prisidėti prie įsiskolinimų mažinimo, trūksta duomenų įvertinti kiek šiomis galimybėmis iš tiesų naudojamosi.

Užimtumo tarnybos teikiama pagalba

*Besirengiančio darbo rinkai asmens statusas*⁸¹

Nuo 2022 m. liepos 1 d. asmenims, kurie stokoja socialinių įgūdžių ir (ar) motyvacijos dirbti, turi prižiūrėti ir (ar) slaugyti šeimos narį ar kartu gyvenantį asmenį, neturi galimybių atvykti iš nuolatinės gyvenamosios vietos į darbo vietą, turi priklausomybę nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ir kitų psichiką veikiančių medžiagų, azartinių žaidimų bei kuriems yra apribotas disponavimas pinigėmis lėšomis, esančiomis kredito įstaigos (įstaigų), mokėjimo ir (ar) elektroninių pinigų įstaigos sąskaitoje (sąskaitose), ir (ar)

⁷⁹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?ifwid=-15kuriyrmI&documentId=0242c232303c11e79f4996496b137f39&category=TAD> [žiūrėta 2022 11 21]

⁸⁰ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/038b34f2f8b011ecbfe9c72e552dd5bd?ifwid=faairg7kq> [žiūrėta 2022 11 21]

⁸¹ <https://www.infoplex.lt/ta/364878:str22> Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymo 22 straipsnis [žiūrėta 2022 11 21]

antstolio, kitų institucijų ar pareigūnų nurodymu priverstinai nurašomos piniginės lėšos skolai apmokėti, bus suteikiamas besirengiančio darbo rinkai asmens statusas.

Kaip minėta anksčiau, 13700 asmenų įgijo šį statusą iš kurių 9.5% asmenų yra apribotas disponavimas lėšomis. Kadangi tai yra naujas siūlomas statusas, dar trūksta pasitikėjimo bei dalyvavimo konsultacijose ir žmonės nedrįsta pripažinti, jog susiduria su viena iš nurodytų problemų ar atsisako tokį statusą priimti. Kaip teigia Užimtumo tarnybos Priemonių įgyvendinimo organizavimo skyriaus vedėja Vaida Kamandulienė „Kai kurie naujajį statusą įgijusieji nerimauja, kad praras socialines garantijas. Pabrėžiu: šie klientai nieko nepraranda, jie ir toliau draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu, gali pretenduoti į socialinę paramą; dabar dėmesys sutelktas į tai, kokios pagalbos šiems žmonėms reikia, kad jie galėtų priimti darbo pasiūlymus, dalyvauti užimtumo rėmimo priemonėse ar planuoti savarankišką veiklą“. 45 savivaldybėse šiuo metu teikiama pagalba pagal Užimtumo skatinimo ir motyvavimo nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems modelį, kuris aptariamasis toliau. Daugiau nei 100 atvejo vadybininkų padeda tokiems asmenims ieškoti sprendimų. Užimtumo tarnyba glaudžiai bendradarbiauja su savivaldybėmis, socialiniais partneriais ir nevyriausybinėmis organizacijomis.⁸²

Parama socialinio būsto gavėjams

Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatyme⁸³ įtvirtinta nuo 2023 m. sausio 1 d. įsigaliosianti nuostata, nustatanti, kad savivaldybės administracija privalo asmenims ir šeimoms, kuriems išnuomotas socialinis būstas, planuoti ir organizuoti socialines paslaugas, siekiant skatinti šių asmenų ir šeimų socialinį ir ekonominį aktyvumą ir savarankiškumą pagal jų poreikius ir galimybes. Taip pat nuo š. m. sausio 1 d. savivaldybės tarybos nustatyta tvarka, be kita ko, turi tikrinti duomenis apie mokesčių už komunalines paslaugas mokėjimą. Manytina, kad pasitelkiant socialinę pagalbą ir tikrinant duomenis, susijusius su mokesčių už komunalines paslaugas mokėjimu, turėtų būti užkertamas kelias skolų susidarymui. Tokiu būdu socialinio būsto netekimo atvejų turėtų sumažėti.

Bendradarbiavimo svarba

Užimtumo skatinimo ir motyvavimo nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelis⁸⁴

Vienas iš pagrindinių šio modelio kūrimo tikslų – įdarbinus Atvejo vadybininkus suderinti užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugų bei pinigines socialines paramos teikimą, teikti individualizuotą pagalbą.

⁸² <https://uzt.lt/naujienos/8/uzimtumo-pokyciai-padeda-greiciau-grizti-i-darbo-rinka:102> [žiūrėta 2022 11 21]

⁸³ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e944ee00600111e4bad5c03f56793630/asr> [žiūrėta 2022 11 21]

⁸⁴ Tautvydas Vencius, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija „Užimtumo skatinimo ir motyvavimo nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelio įgyvendinimo“ ataskaita, 2022

Modelis įgyvendinamas dėka bendradarbiavimo tarp Užimtumo tarnybos, NVO ir savivaldybių. Įstaigoms atlikus pirminį asmens vertinimą, toliau savivaldybių nedarbingų asmenų atvejų vadybininkai įvertina asmens poreikius ir galimybes. Pasitarus su komanda, parengiamas susitarimas ir apibūdinamos jame teikiamos paslaugos, kurios geriausiai pagelbės konkrečiam asmeniui grįžti į darbo rinką. Kuo tai svarbu įsiskolinusiems turintiems asmenims? Asmenys, iki dalyvavimo Modelyje, nurodė įsiskolinimus tarp pagrindinių nedarbo priežasčių ir skolos gali lemti tai, jog žmonės stokoja galimybių ar motyvacijos dirbti. Modelio įgyvendinime teikiamos paslaugos ir(ar) mokymai atitinka žmonių nedarbo priežastis. Kaip parodo praktika, kad itin padeda finansinio ir skaitmeninio raštingumo paslaugos, teisininkų konsultacijos, psichologų ir specialistų pagalba ir kt. Sėkmės istorijos taip pat rodo, kaip teisinė pagalba padeda žmonėms susitvarkyti su antstolių problemomis. Ypatingai svarbu pabrėžti, kad visa tai pasiekama dėka tarpinstitucinio bendradarbiavimo.

Lietuvos banko Finansinio raštingumo centras

Šis centras įsikūrė 2022 metų rugsėjo mėnesį. Pagrindinis tikslas - stiprinti visuomenės finansinį ir ekonominį raštingumą. FRC planuoja didelį dėmesį skirti 3 pagrindinėms temoms:

1. Atsparumo finansiniam sukčiavimui didinimui.
2. Suaugusiųjų finansiniam švietimui.
3. Vaikų finansiniam švietimui.

Kaip teigia FKC vadovė Dr. Viktorija Dičpinigaitienė „Darbus Finansinio raštingumo centre jau pradėjome. Vienas pirmiausių – įvertinti mūsų šalyje vykstančius finansinio raštingumo lygio pokyčius, identifikuoti tūnančias spragas. Sieksime, kad Lietuvoje gyventojai lengvai rastų nepriklausomą, objektyvią ir suprantamą informaciją apie finansinius produktus, būtų atsparūs sukčių atakoms ir suvoktų ekonominių procesų įtaką priimamiems kasdieniniams sprendimams.“⁸⁵

---

⁸⁵ <https://www.lb.lt/lt/naujienos/lietuvas-bankas-imasi-lyderystes-finansinio-rastingumo-ugdymo-srityje> [žiūrėta 2022 11 21]

5. Pirminės įžvalgos ir tolimesni planai

Įžvalgos

1. Norint suprasti realią Lietuvos įsiskolinimų problematiką ir sekti sprendimų efektyvumą laike, reikalingas duomenų atvėrimas, apjungiant skirtingas informacines sistemas. Naudojantis Lietuvos Statistikos departamento funkcijomis, tai galima atlikti.

2. Iš pirminių surinktų duomenų matome, kad skurdą patiriantys asmenys, daugiavaikės šeimos, vieniši asmenys ir vieniši tėvai yra didesnėje rizikoje neįvykdyti savo finansinių įsipareigojimų. Nemaža dalis žmonių Lietuvoje neturi santaupų, o tai glaudžiai siejasi tiek su finansiniu raštingumu, tiek su skurdo lygiu. Norint mažinti perteklinių įsiskolinimų problemą, reikia mažinti ir skurdą.

3. Žmonės, kurie turi perteklinių įsiskolinimų, dažniau serga depresija ir tokie įsiskolinimai siejami su planuojamomis ar įvykdomomis savižudybėmis. Dėl to būtina į pagalbos planus įtraukti ir psichologinį konsultavimą.

4. Pertekliniai įsiskolinimai nurodomi kaip vienas iš pagrindinių įsidarbinimo barjerų. Norint žmonėms padėti įsidarbinti, reikia priemonių, kurios motyvuotų žmones grįžti į darbo rinką ir jų nebaustų, kai jie pasirenka tokį kelią. Viena iš krypčių galėtų būti išskaitų dydžio peržvelgimas.

5. Pertekliniai įsiskolinimai yra horizontali problema, apimanti psichologinius, socialinius bei ekonominius aspektus, dėl to skolų konsultavimo paslaugos turi būti kompleksinės.

6. Lietuvoje nėra centralizuotos pagalbos įsiskolinusiems asmenims sistemos. Norint vykdyti tikslingesnę pagalbą, reiktų apsvarstyti galimybę tokią sistemą sukurti arba atrasti, kuri institucija prisiimtų atsakomybę.

7. Atvejo vadybininkai savivaldybėse ir Užimtumo tarnyboje, taip pat socialiniai darbuotojai, neretai teikia su įsiskolinimais susijusių problemų sprendimu susijusią pagalbą. Tačiau nurodoma, jog jiems trūksta mokymų, galimybės tobulinti kompetencijas arba partnerių bendradarbiavimui.

8. Finansinio raštingumo trūkumas daugelio suinteresuotųjų šalių nurodomas kaip viena iš perteklinių įsiskolinimų priežasčių. Norint vykdyti tokių įsiskolinimų prevenciją, į programas būtina įtraukti finansinio raštingumo mokymus ar kursus.

Tolimesni žingsniai

1. Siekiant išsiaiškinti sėkmingas programas ir pagalbą, kuri teikiama kitose šalyse vykdoma užsienio šalių gerųjų praktikų analizė. Remiantis ja ir esama Lietuvos situacija, bus pateikti duomenimis grįsti įsiskolinimų problemos sprendimo būdai.

2. Vyksta tolimesnis duomenų rinkimas apie perteklinių įsiskolinimų situaciją Lietuvoje ir skolininko portreto sudarymas.

3. Pasitelkiant viešąsias konsultacijas ir atliktas analizes vykdoma Lietuvai pritaikomų sprendimų paieška.

Kurk
Lietuvai

SIMONA DEDUCHOVA
ROKAS KERŠYS

Susisiekite

---

simona.deduchova@kurklit.lt
rokas.kersys@kurklit.lt